

DE POLITIEKE DEELNAME VAN VROUWEN NA DE VERKIEZINGEN VAN 10 JUNI 2007

Uitgever:

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen
Ernest Blerotstraat 1
1070 Brussel
T 02 233 41 75 – F 02 233 40 32
gelijkheid.manvrouw@meta.fgov.be
<http://www.igvm.fgov.be>

Auteur:

Nicolas Bailly
In samenwerking met Tine Nuyttens, stagiaire

Eindredactie:

Geraldine Reymenants
Liesbet Vanhollebeke

Vertaling:

Production nv

Lay-out en druk:

Kaligram

Verantwoordelijke uitgever:

Michel Pasteel – Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Depotnummer:

D/2008/10.043/6

Cette publication est également disponible en français.

INHOUDSTAFEL

Lijst van tabellen	4
1 Inleiding	5
2 De wettelijke context van de federale verkiezingen van 10 juni 2007	6
2.1 De voornaamste kenmerken van het Belgische kiessysteem	6
2.2 De voornaamste kenmerken van een 'ideaal' systeem, dat gunstig is voor vrouwen	6
2.3 De recente wijzigingen aan de Kieswet	8
2.4 De aanneming en toepassing van de pariteitswetten	8
3 Analyse van de aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten	10
3.1 De aanwezigheid van vrouwen op de eerste twee plaatsen	10
3.2 De aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen	12
4 De vrouwelijke verkozenen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat	17
4.1 De resultaten in termen van vrouwelijke verkozenen van de verkiezingen van 10 juni 2007	17
4.1.1 De resultaten in termen van vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers	17
4.1.2 De resultaten in termen van vrouwelijke verkozenen voor de Senaat	18
4.2 De verkiezingen van 10 juni 2007 en 18 mei 2003 vergeleken vanuit genderinvalshoek	19
4.2.1 Evolutie van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers tussen 2003 en 2007	19
4.2.2 Evolutie van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Senaat tussen 2003 en 2007	21
4.3 Het belang van de plaats op de lijst	22
4.4 Voorkeurstemmen en rangschikking in termen van 'penetratiegraad' van de kandidaten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat	24
4.4.1 Voorkeurstemmen en penetratiegraad van de kandidaten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat (top 10 en vrouwen in de top 50)	24
4.4.2 Percentage voorkeurstemmen van de vrouwelijke kandidaten	26
5 De effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat	28
5.1 De effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers na de eedaflegging van de volksvertegenwoordigers	28
5.2 De effectieve samenstelling van de Senaat na de eedaflegging van de senatoren en de aanstelling van de gecoöpteerde en de gemeenschapssenatoren	30
5.3 De effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat na de installatie van de interim-regering	33
5.4 De effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat na de installatie van de definitieve regering	33
5.5 De evolutie van de effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat sinds 1995	34
6 De samenstelling van de federale regering	36
6.1 De samenstelling van de interim-regering	36
6.2 De samenstelling van de definitieve regering	36
7 Conclusies	37
8 Bibliografie	40

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1 Aanwezigheid van vrouwen op de eerste twee plaatsen van de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige partijen	10
Tabel 2 Aanwezigheid van vrouwen op de eerste twee plaatsen van de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Franstalige partijen	11
Tabel 3 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Franstalige partijen (vergelijking 2003-2007)	13
Tabel 4 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige partijen (vergelijking 2003-2007)	14
Tabel 5 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige en Franstalige partijen (vergelijking 2003-2007)	15
Tabel 6 Aantal en percentage vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij	17
Tabel 7 Aantal en percentage vrouwelijke verkozenen voor de Senaat, per partij (rechtstreeks verkozen senatoren)	18
Tabel 8 Vergelijking van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers bij de federale verkiezingen (vergelijking 2003-2007)	20
Tabel 9 Vergelijking van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Senaat bij de federale verkiezingen (vergelijking 2003-2007)	21
Tabel 10 Plaatsen van waarop de vrouwelijke kandidaten zijn verkozen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij ..	22
Tabel 11 Plaatsen van waarop de vrouwelijke kandidaten zijn verkozen voor de Senaat, per partij	23
Tabel 12 Top 10 van de kandidaten en top 50 van de kandidaten die de beste stempercentages hebben behaald in hun kieskring (penetratiegraad), Kamer van Volksvertegenwoordigers.....	24
Tabel 13 Top 10 van de kandidaten en top 50 van de kandidaten die de beste stempercentages hebben behaald in hun kieskring (penetratiegraad), Senaat	25
Tabel 14 Percentage voorkeurstemmen behaald door de vrouwelijke kandidaten, per partij	27
Tabel 15 Aantal en percentage vrouwelijke mandatarissen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij, na de eedaflegging van de volksvertegenwoordigers op 28 juni 2007	28
Tabel 16 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de rechtstreeks verkozen senatoren op 28 juni 2007.....	30
Tabel 17 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de 21 gemeenschapssenatoren op 5 juli 2007	31
Tabel 18 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de tien gecoöpteerde senatoren op 12 juli 2007	32
Tabel 19 Aantal en percentage vrouwelijke mandatarissen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)	34
Tabel 20 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)	34
Tabel 21 Aantal en percentage vrouwelijke parlementsleden na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)	35

1 INLEIDING

Sinds het midden van de jaren 1990 werd in België een aantal juridische maatregelen genomen voor de versterking van de deelname van vrouwen aan de politieke besluitvorming en meer in het bijzonder voor het verhogen van hun aanwezigheid in de wetgevende vergaderingen.

In het kader van zijn wettelijke missie om met name 'de studies en onderzoeken betreffende gender en de gelijkheid van vrouwen en mannen te verrichten, ontwikkelen, ondersteunen en coördineren, en de impact van de concrete beleidslijnen, -programma's en maatregelen vanuit genderinvalshoek te evalueren', heeft het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen opnieuw een genderanalyse gemaakt van de resultaten van de federale verkiezingen.¹

In deze brochure wordt de balans opgemaakt van de vrouwelijke aanwezigheid in het Belgische federale Parlement na de parlementsverkiezingen van 10 juni 2007, op basis van een analyse van de samenstelling van de kandidatenlijsten, van de effectieve samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat en van de samenstelling van de federale regering. Daarnaast wordt ook het gedrag van de kiezers tegenover vrouwelijke kandidaten in beeld gebracht via een analyse van de voorkeurstemmen.

Voor we tot de kern van de zaak komen, gaan we kort in op de context waarin de federale verkiezingen van 10 juni 2007 plaatsvonden.

¹ In 1999 werd in de studie *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999* door de Directie van de gelijke kansen van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (DGK) een analyse gemaakt van de resultaten van de federale, regionale en Europese verkiezingen. In 2003 zorgde het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, de opvolger van de DGK, voor een genderanalyse van de resultaten van de parlementsverkiezingen van 2003 in een brochure getiteld *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*.

2 DE WETTELIJKE CONTEXT VAN DE FEDERALE VERKIEZINGEN VAN 10 JUNI 2007

2.1 DE VOORNAAMSTE KENMERKEN VAN HET BELGISCHE KIESSYSTEEM

Kiessystemen zijn niet neutraal; ze behoren tot de belangrijkste factoren die een invloed uitoefenen op de deelname van vrouwen aan de politieke vertegenwoordiging. De verschillende eigenschappen van een kiessysteem kunnen immers een zeer belangrijke impact hebben op de krachtverhoudingen tussen politieke partijen en tussen maatschappelijke groepen.²

Het Belgische kiessysteem is ten eerste een proportioneel systeem, waarbij de politieke partijen in de parlementen een aantal zetels verwerven dat evenredig is met het aantal gekregen stemmen. In het kader van de verkiezingen heeft het evenredige karakter van het kiessysteem, gecombineerd met de spreiding van de stemmen van de kiezers, regelmatig tot gevolg dat een relatief groot aantal partijen zetels verwerft. Deze spreiding van de stemmen over verschillende partijen leidt dan tot een relatief klein gemiddeld aantal zetels per partij en per kieskring ('party magnitude').

De relatief zwakke 'party magnitude' moet in verband worden gebracht met de semi-open of semi-gesloten aard van de Belgische kandidatenlijsten. Op dit type lijst speelt de volgorde van de kandidaten een rol, maar dit kan worden gecorrigeerd door de voorkeurstemmen. Traditioneel wordt 'bij de parlementsverkiezingen de lijstvolgorde [...] maar zelden doorbroken. Zo werd van 1919 tot 1999 slechts 0,6% van de Kamerleden buiten de zogenaamd verkiesbare plaatsen verkozen.'³

2.2 DE VOORNAAMSTE KENMERKEN VAN EEN 'IDEAAL' SYSTEEM, DAT GUNSTIG IS VOOR VROUWEN

Hoewel het kiessysteem vanzelfsprekend niet de enige factor is die een invloed uitoefent op de verkiezingsresultaten in termen van zetels en de aanwezigheid van vrouwen in de parlementen. Het heeft wel het voordeel dat het, als wettelijke regeling, redelijk gemakkelijk kan worden aangepast (in ieder geval gemakkelijker dan de houding van de kiezers of de partijcultuur) en is het dus een interessant instrument om bepaalde doelstellingen op het vlak van vertegenwoordiging te verwezenlijken.

² Celis, K. en P. Meier (1999). 'Drempels en dromen. Hoe mannelijk overwicht in de Belgische politiek terugschroeven?', *De gids op maatschappelijk gebied* 90(4), pp. 4-13.

³ Marissal, C. en I. Hansen (2001). *Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, p. 7.

Verschillende auteurs hebben reeds geprobeerd om het profiel te schetsen van een ideaal kiessysteem dat het mogelijk zou maken om de aanwezigheid van vrouwen in de parlementen te verbeteren.⁴ Dit 'ideaal' systeem is gebaseerd op vijf kenmerken: een sterke evenredigheid, een groot gemiddeld aantal zetels per partij en per kieskring, een kiesdrempel, gesloten lijsten en strikte genderquota.

In een proportioneel systeem wordt een kandidatenlijst opgesteld met meerdere kandidaten die, om succes te hebben, de verschillende subgroepen van het kiespubliek moeten aanspreken. In een meerderheids-systeem daarentegen, moet de enige kandidaat die aan de kiezers wordt voorgesteld zoveel mogelijk stemmen halen. De keuze van de politieke partijen valt dan normaal gezien op een gevestigde waarde, die meestal een man is. In een proportioneel systeem kan er bij de samenstelling van de lijsten gemakkelijker rekening worden gehouden met de gevoeligheden van de kiezers. De lijst is samengesteld uit kandidaten die een zo groot mogelijke waaier aan categorieën van de bevolking aanspreken, zoals vrouwen, alloctonen of jongeren.

Elke partij moet evenwel een aantal zetels per kieskring kunnen verwerven ('party magnitude') opdat het proportioneel systeem echt gunstig zou zijn voor vrouwen. De grootte van de kieskringen speelt dus een belangrijke rol, want hoe groter ze zijn hoe groter het aantal zetels dat een partij er kan winnen.

Anderzijds vermindert het aantal zetels dat een partij per kieskring kan winnen theoretisch gezien naarmate het aantal partijen toeneemt. Wanneer het aantal zetels binnen de kieskring tussen een groot aantal partijen moet worden verdeeld, gaat het positieve effect van grote kieskringen verloren.

De invoering van een kiesdrempel (een vastgesteld percentage van de uitgebrachte stemmen dat een partij moet halen, wil zij in aanmerking komen voor een zetel) maakt het mogelijk om het aantal partijen dat zetels haalt te beperken en het aantal zetels per partij die de drempel haalt te vergroten, wat in principe de kansen dat een vrouw kan zetelen vergroot.

Over het effect van open en gesloten lijsten op het aantal verkozen vrouwen bestaat er nog steeds discussie. Bij gesloten lijsten geeft de kiezer zijn stem aan de partij, die de volgorde van de lijst bepaalt en dus de kandidaten die in aanmerking komen voor een mandaat. Bij open lijsten daarentegen, zijn het de voorkeurstemmen van de kiezers die bepalen welke kandidaten in het Parlement zullen zetelen. De vraag is dus of het gemakkelijker is om kiezers te overtuigen om voor vrouwen te stemmen of om de partijleiding te overhalen om vrouwen goede plaatsen toe te kennen. Aangezien de samenstelling van de lijsten door de politieke partijen kan worden afgedwongen via het aannemen van wettelijke maatregelen, krijgen gesloten lijsten in het algemeen de voorkeur van experts indien ze worden gecombineerd met het opleggen van strikte genderquota (quota van vrouwen op eerste plaatsen).

⁴ Celis, K. en P. Meier (2006). *De macht van het geslacht. Gender, politiek en beleid in België*, Leuven: Acco; Leyenaar, M. (2004). *Political empowerment of women. The Netherlands and other countries*, Leiden: Martinus Nijhoff.

2.3 DE RECENTE WIJZIGINGEN AAN DE KIESWET

Net voor de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003 werden enkele wijzigingen aan de Kieswet aangebracht die een invloed kunnen hebben op de politieke vertegenwoordiging van vrouwen: de verruiming van de kieskring, de inperking van de impact van de lijststem en de invoering van een kiesdrempel.

De verruiming van de kieskringen tot de provinciegrenzen⁵ (met uitzondering van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde) heeft een verhoging van het gemiddelde aantal zetels dat per kieskring kan worden verkregen tot gevolg gehad. De devolutieve kracht van de lijststemmen werd tot de helft teruggebracht,⁶ waardoor de voorkeurstemmen aan belang winnen. De wijziging van het artikel 165bis van de Kieswet⁷ voerde een kiesdrempel in die bepaalt dat enkel de lijsten die tenminste 5% van het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen in een kieskring behalen, een zetel kunnen verwerven, wat tot een vermindering van het aantal in het Parlement vertegenwoordigde partijen kan leiden.

2.4 DE AANNEMING EN TOEPASSING VAN DE PARITEITSWETTEN

Een quotum is een instrument om bepaalde maatschappelijke groepen de mogelijkheid te bieden om snel een achterstand op het gebied van vertegenwoordiging goed te maken. Op het gebied van de politieke vertegenwoordiging wordt een quotum efficiënt gemaakt door de definitie ervan en meer bepaald door de wijze waarop de formulering inspeelt op de modaliteiten van het kiesstelsel waarin het wordt toegepast.⁸

Door de aanvaarding van de wet van 24 mei 1994 ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen (de zogenaamde 'wet Smet-Tobback')⁹ heeft België voor het eerst ervaring opgedaan met quota. Deze wet, die bij de federale, regionale en Europese verkiezingen van 1999 werd toegepast, verbood de politieke partijen om kieslijsten samen te stellen waarvan meer dan twee derde van de kandidaten van hetzelfde geslacht waren. In 2002 ging de wetgever nog verder door de 'pariteitswetten' aan te nemen.¹⁰ Deze wetten verplichten de partijen tot een paritaire samenstelling van hun kandidatenlijsten voor alle verkiezingen en bepalen dat de eerste twee kandidaten van elke lijst van een verschillend geslacht moeten zijn.

⁵ In het kader van het Koninklijk Besluit van 22 januari 2003 tot indeling van de leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers over de kieskringen (B.S. van 7 februari 2003) werden de oude kieskringen van Antwerpen, Henegouwen, Luik, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen samengevoegd, waardoor ze overeenkomen met de provinciegrenzen.

⁶ Cf. wijziging van artikel 172 van de Kieswet door de Wet van 27 december 2000 tot beperking met de helft van de devolutieve kracht van de lijststemmen (B.S. van 24 januari 2001).

⁷ Wet van 13 december 2002 houdende verschillende wijzigingen van de kieswetgeving (B.S. van 10 januari 2003).

⁸ Meier, P. (2004). 'Ritsen in 2006?', *Samenleving en Politiek* 11(7), pp. 31-37.

⁹ B.S. van 1 juli 1994.

¹⁰ Wet van 17 juni 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (B.S. van 28 augustus 2002); Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van de federale Wetgevende kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap (B.S. van 28 augustus 2002); Bijzondere wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van de Waalse Gewestraad, de Vlaamse Raad en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad (B.S. van 13 september 2002).

We herinneren eraan dat toen de verschillende pariteitswetten in 2002 werden aangenomen, ze een overgangsbepaling bevatten die de toepassing van het gemengde karakter voor de eerste twee plaatsen van de lijsten uitstelde tot de tweede verkiezing na de aanvaarding van de wet. De voorlopige bepaling stipte dat de eerste drie kandidaten van iedere lijst niet van hetzelfde geslacht mochten zijn bij de federale verkiezingen van 18 mei 2003.¹¹ Bij de verkiezingen van 10 juni 2007 werden de pariteitswetten dus voor de eerste keer integraal toegepast, waarbij de gemengdheid werd verplicht voor de eerste twee plaatsen van iedere lijst.

¹¹ Deze overgangsbepaling werd dus ook toegepast tijdens de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004.

3 ANALYSE VAN DE AANWEZIGHEID VAN VROUWEN OP DE KANDIDATENLIJSTEN

Voor we de resultaten in termen van vrouwelijke verkozenen van de federale verkiezingen van 10 juni 2007 onder de loep nemen, analyseren we vanuit een genderinvalshoek de manier waarop de politieke partijen hun kieslijsten hebben samengesteld. Zoals we net hebben aangestipt, leggen de pariteitswetten de politieke partijen bij de samenstelling van hun kieslijsten bepaalde verplichtingen op in verband met het geslacht van de kandidaten. Deze wetten gunnen de partijen echter een ruime manoeuvreerruimte omdat, met uitzondering van de verplichte gemengdheid voor de eerste twee plaatsen, ze geen enkele verplichting opleggen op het vlak van de plaats van de kandidaten op de lijsten. Het is dus interessant om na te gaan hoe de politieke partijen de geest van deze wetten hebben geïnterpreteerd en toegepast.

Onze analyse bestaat uit twee delen: in eerste instantie onderzoeken we de manier waarop de partijen de bepaling hebben toegepast m.b.t. het gemengde karakter van de eerste twee plaatsen; in een tweede fase onderzoeken we de aanwezigheid van vrouwen op de zogenaamde verkiesbare plaatsen van de kieslijsten.

3.1 DE AANWEZIGHEID VAN VROUWEN OP DE EERSTE TWEE PLAATSEN

Tabel 1 Aanwezigheid van vrouwen op de eerste twee plaatsen van de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige partijen

		CD&V/ N-VA	Groen !	Open VLD	Lijst Dedecker	SP.A/ Spirit	Vlaams Belang	Totaal
Effectief	Vrouwelijke lijsttrekker	1/7	3/7	1/7	3/7	2/7	0/7	10/42 (23,8%)
	Eerste vrouw op tweede plaats	6/7	4/7	6/7	4/7	5/7	7/7	32/42 (76,2%)
Opvolger	Vrouwelijke lijsttrekker	2/7	5/7	3/7	1/7	4/7	1/7	16/42 (38,1%)
	Eerste vrouw op tweede plaats	5/7	2/7	4/7	6/7	3/7	6/7	26/42 (61,9%)

Aan Nederlandstalige kant is VB de enige partij die heeft geopteerd voor een minimale toepassing van de gemengdheidsverplichting m.b.t. de eerste twee plaatsen. Ze heeft immers geen enkele vrouwelijke lijsttrekker voor de effectieve kandidaten. Groen ! en LDD zijn de partijen die het vaakst de eerste plaats van hun lijsten van effectieve kandidaten aan vrouwen toekennen (elk 3/7). Wat de opvolgers betreft, worden bij Groen ! en het kartel SP.A/Spirit de meerderheid van de lijsten aangevoerd door vrouwelijke kandidaten.

We wijzen erop dat voor de Senaat Groen ! en LDD de enige Nederlandstalige partijen zijn met een vrouwelijke lijsttrekker voor de effectieve kandidaten. De twee kartels (CD&V/N-VA en SP.A/Spirit) en Groen ! hebben een vrouwelijke lijsttrekker voor de opvolgers.

Tabel 2 Aanwezigheid van vrouwen op de eerste twee plaatsen van de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Franstalige partijen

		cdH	Ecolo	Front National	MR	PS	Totaal
Effectief	Vrouwelijke lijsttrekker	2/7	5/7	1/7	1/7	2/7	11/35 (31,4%)
	Eerste vrouw op tweede plaats	5/7	2/7	6/7	6/7	5/7	24/35 (68,6%)
Opvolger	Vrouwelijke lijsttrekker	5/7	0/7	3/7	0/7	3/7	11/35 (31,4%)
	Eerste vrouw op tweede plaats	2/7	7/7	4/7	7/7	4/7	24/35 (68,6%)

Bij de Franstalige partijen is Ecolo de enige partij die de meerderheid van de eerste plaatsen op haar lijsten van effectieve kandidaten aan vrouwen heeft toegekend (5/7). Bij de opvolgerslijsten heeft het cdH een meerderheid van de eerste plaatsen op haar lijsten toevertrouwd aan vrouwen (5/7). We merken ook op dat de opvolgerslijsten van Ecolo en MR systematisch door mannen worden aangevoerd.

Bij de kandidatenlijsten voor de Senaat zien we dat PS en Ecolo beide een vrouw op de eerste plaats van hun lijst met effectieven hebben geplaatst. cdH, FN en PS deden dit voor hun opvolgerslijst.

Uit tabel 1 en 2 blijkt dat het aantal vrouwelijke lijsttrekkers voor de effectieve kandidaten veeleer klein is (21/77, of 27,3%). De meeste partijen opteren immers voor een enge toepassing van de gemengdheidsverplichting voor de eerste twee plaatsen, die in de pariteitswetten is gestipuleerd. De Franstalige partijen hebben vaker dan de Nederlandstalige de eerste plaats van hun lijsten van effectieve kandidaten toegekend aan vrouwen (31,4%, tegenover 23,8% aan Nederlandstalige kant).

Wat de opvolgers betreft, zijn het aantal en het percentage vrouwelijke lijsttrekkers iets hoger (27/77, of 35%). In tegenstelling tot de lijsten van effectieve kandidaten, hebben de Nederlandstalige partijen de eerste plaats van hun opvolgerslijsten vaker aan vrouwen toegekend (38,1%, tegenover 31,4% aan Franstalige zijde).

Algemeen genomen, tonen deze cijfers aan dat de partijen zijn geneigd om de eerste plaats van hun lijsten aan mannelijke kandidaten toe te kennen.

In vergelijking met de verkiezingen van 2003, toen de partijen de gemengdheidsverplichting slechts dienden te respecteren voor de eerste drie plaatsen van hun lijsten, is het verschil niet zo groot: 17 van de 70 lijsttrekkers voor de effectieve kandidaten waren toen vrouwen (24,3%), tegenover 21/77 (27,3%) in 2007. Wat de opvolgerslijsten betreft, merken we een evolutie van 23 vrouwelijke lijsttrekkers op 70 (32,6%) in 2003 naar 27 vrouwelijke lijsttrekkers op 77 (35,1%) in 2007. De uitbreiding van de gemengdheidsverplichting naar de eerste twee plaatsen van de kandidatenlijsten heeft dus niet voor een gevoelige stijging van het percentage vrouwelijke lijsttrekkers gezorgd.

3.2 DE AANWEZIGHEID VAN VROUWEN OP DE VERKIESBARE PLAATSEN

Zoals eerder vermeld, moeten de politieke partijen bij de samenstelling van hun lijsten rekening houden met twee voorschriften: het verschil tussen het aantal vrouwelijke en mannelijke kandidaten (zowel bij de effectieven als bij de opvolgers) mag niet hoger zijn dan één en de eerste twee kandidaten op een lijst mogen niet van hetzelfde geslacht zijn. De wet legt met andere woorden geen enkele verplichting aan de partijen op inzake de volgorde van de kandidaten die niet op de eerste twee plaatsen van de lijst staan. De analyse van de aanwezigheid van vrouwen op de zogenaamde verkiesbare plaatsen is zeer interessant omdat we ons zo een beeld kunnen vormen over de manier waarop de verschillende partijen de plaatsen op hun lijsten die reële kansen bieden om als federaal mandataris te zetelen aan vrouwen en aan mannen toekennen.

De verkiesbare plaatsen kunnen op verschillende manieren worden bepaald. We hebben ervoor gekozen om hun aantal te definiëren op basis van het aantal zetels dat door de verschillende partijen tijdens de vorige verkiezingen werd behaald (2003 voor de verkiezingen van 2007 en 1999 voor de verkiezingen van 2003).¹²

Bij de cijfers voor 2007 werd alleen rekening gehouden met de partijen die na de verkiezingen van 18 mei 2003 waren vertegenwoordigd in de Kamer en in de Senaat. Dit verklaart meteen waarom LDD niet in de volgende tabellen voorkomt. Na de regionale verkiezingen van 13 juni 2004 hebben CD&V en N-VA een kartel gevormd. Om hun verkiesbare plaatsen te berekenen, hebben we het aantal zetels dat door CD&V en N-VA bij de verkiezingen van 2003 werd behaald samengevoegd. Omdat er na de federale verkiezingen van 2003 geen mandatarissen van Groen! in het Parlement zetelden, beschikte deze partij, die traditioneel veel vrouwen op de eerste plaatsen van haar kandidatenlijsten zet, in 2007 niet over verkiesbare plaatsen.

De vraag die ons bij de analyse van de aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen bezighoudt, luidt: hebben de partijen de logica van het dubbele quotum (paritaire samenstelling en gemengdheid op de eerste twee plaatsen) naar de verkiesbare plaatsen doorgetrokken? Aangezien het aantal verkiesbare plaatsen varieert van verkiezing tot verkiezing, zullen we bij de evaluatie van de houding van de politieke partijen vooral aandacht besteden aan het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen.

¹² Verkiesbare plaatsen zijn de plaatsen bovenaan de lijst die overeenstemmen met het aantal zetels die tijdens de vorige verkiezingen door een partij op deze lijst werden behaald. In deze context stemt de laatste verkiesbare plaats van een lijst overeen met de plaats van de laatste zetel die door de partij op deze lijst werd behaald tijdens de vorige verkiezingen. Deze definitie vloeit voort uit: Verzele, V. en C. Joly (1999). 'La représentation des femmes en politique après les élections du 13 juin 1999', *Courrier Hebdomadaire du CRISP* (1662-1663), p. 11.

Tabel 3 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Franstalige partijen¹³ (vergelijking 2003-2007)

	cdH	Ecolo	Front National	MR	PS	Totaal
Kamer						
Brussel- Halle-Vilvoorde	1/1	1/2	/	3/6	2/4	7/13
Henegouwen	1/2	0/1	0/1	2/5	4/10	7/19
Luik	1/2	1/1	/	3/6	2/6	7/15
Luxemburg	0/1	/	/	1/2	0/1	1/4
Waals-Brabant	0/1	/	/	1/3	0/1	1/5
Namen	0/1	/	/	1/2	2/3	3/6
Totaal 2007	3/8 (37,5%)	2/4 (50%)	0/1 (0%)	11/24 (45,8%)	10/25 (40%)	26/62 (41,9%)
Totaal 2003	3/10 (30%)	4/11 (36,4%)	0/1 (0%)	8/18 (44,4%)	7/19 (36,8%)	22/59 (37,3%)
Senaat						
Totaal 2007	1/2 (50%)	1/1 (100%)	0/1 (0%)	1/5 (20%)	2/6 (33,3%)	5/15 (33,3%)
Totaal 2003	1/3 (33,3%)	2/3 (66,7%)	/	2/5 (40%)	1/4 (25%)	6/15 (40%)
Totaal Kamer-Senaat						
Totaal 2007	4/10 (40%)	3/5 (60%)	0/2 (0%)	12/29 (41,4%)	12/31 (38,7%)	31/77 (40,3%)
Totaal 2003	4/13 (30,8%)	6/14 (42,9%)	0/1 (0%)	10/23 (43,5%)	8/23 (34,8%)	28/74 (37,8%)

Aan Franstalige zijde hebben alle partijen – met uitzondering van het FN dat zijn enige verkiesbare plaats heeft toegekend aan een mannelijke kandidaat – tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 de aanwezigheid van vrouwen versterkt op de verkiesbare plaatsen voor de Kamer. In totaal is het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen op de Franstalige lijsten voor de Kamer met 4,6% gestegen, zijnde van 22 kandidates op 59 verkiesbare plaatsen in 2003 (37,3%) naar 26 kandidates op 62 verkiesbare plaatsen in 2007 (41,9%).

Als we de stijging bekijken van het aandeel vrouwelijke kandidaten op de verkiesbare plaatsen op de lijsten van de verschillende partijen tussen 2003 en 2007, stellen we vast dat deze stijging het meest uitgesproken is bij de lijsten van Ecolo (+13,6%), gevolgd door de lijsten van cdH (+7,5%), van PS (+3,2%) en ten slotte van MR (+1,4%). Laatstgenoemde partij komt echter op de tweede plaats als we de partijen rangschikken op basis van het aantal vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen in 2007 (45,8%). Ze wordt nipt voorafgegaan door Ecolo (50%) en laat PS (40%) en cdH (37,5%) achter zich.

Wat de Franstalige lijsten voor de Senaat betreft is MR de enige partij waarvan het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen in 2007 lager is (1/5, of 20%) dan in 2003 (2/5, of 40%). PS verhoogt haar aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen (2/6, of 33,3% in 2007, tegenover 1/4, of 25% in 2003). cdH gaat van één vrouwelijke kandidaat op drie verkiesbare plaatsen (33,3%) naar één kandidate op twee verkiesbare

¹³ Verdeling gebaseerd op de informatiefiche n° 9.2. van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

plaatsen (50%), terwijl Ecolo evolueert van twee kandidates op drie verkiesbare plaatsen (66,7%) naar één kandidate op de enige verkiesbare plaats (100%). In totaal is het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen op de Franstalige lijsten voor de Senaat met 1 verminderd (-6,7%).

Tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 – Franstalige lijsten voor de Senaat en de Kamer samen – vermindert het aantal vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen lichtjes bij MR (-2,1%), terwijl dit aantal duidelijk stijgt bij Ecolo (+17,1%) en in mindere mate bij cdH (+9,2%) en bij PS (+3,9%). Bij de federale verkiezingen van 2003 en 2007 heeft FN geen enkele van zijn schaarse verkiesbare plaatsen aan vrouwen toegekend.

Ten slotte is het interessant om vast te stellen dat, als een partij slechts over één verkiesbare plaats (de eerste) beschikt op een van de lijsten die ze aan de kiezer voorlegt – wat bij de federale verkiezingen van 2007 11 keer het geval was voor de Franstalige partijen – ze duidelijk is geneigd om prioriteit te verlenen aan een mannelijke kandidaat (acht gevallen op 11).

Tabel 4 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige partijen¹⁴ (vergelijking 2003-2007)

	CD&V/ N-VA	Groen!	Open VLD	SP.A/ Spirit	Vlaams Belang	Totaal
Kamer						
Antwerpen	2/5	/	2/6	4/6	2/7	10/24
West-Vlaanderen	2/6	/	2/4	2/4	1/2	7/16
Oost-Vlaanderen	1/4	/	2/7	3/5	1/4	7/20
Limburg	1/3	/	1/3	3/4	1/2	6/12
Vlaams-Brabant	1/2	/	1/2	1/2	0/1	3/7
Brussel-Halle-Vilvoorde	1/2	/	1/3	1/2	1/2	4/9
Totaal 2007	8/22 (36,4%)	/	9/25 (36%)	14/23 (60,8%)	6/18 (33,3%)	37/88 (42%)
Totaal 2003	11/30 (36,7%)	5/9 (55,5%)	8/23 (34,8%)	3/14 (21,4%)	3/15 (20%)	30/91 (33%)
Senaat						
Totaal 2007	1/6 (16,7%)	/	3/7 (42,9%)	3/7 (42,9%)	2/5 (40%)	9/25 (36%)
Totaal 2003	4/8 (50%)	2/3 (66,7%)	2/6 (33,3%)	2/4 (50%)	1/4 (25%)	11/25 (44%)
Totaal Kamer-Senaat						
Totaal 2007	9/28 (32,1%)	/	12/32 (37,5%)	17/30 (56,7%)	8/23 (34,8%)	46/113 (40,7%)
Totaal 2003	15/38 (39,5%)	7/12 (58,3%)	10/29 (34,5%)	5/18 (27,8%)	4/19 (21%)	41/116 (34,4%)

Tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 stellen we een sterke toename vast van de aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen op de kieslijsten die door de Nederlandstalige partijen voor de Kamer zijn samengesteld: van 30 vrouwen op 91 verkiesbare plaatsen bij de verkiezingen van 2003 zijn

¹⁴ Verdeling gebaseerd op de informatiefiche n° 9.2. van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

de Nederlandstalige partijen geëvolueerd naar 37 kandidates op 88 verkiesbare plaatsen bij de verkiezingen van 2007. Dit betekent dat het aandeel vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen tussen de twee stembusgangen is gestegen van 33% naar 42% (+9%).

Met uitzondering van Groen! , die geen enkele vertegenwoordiger in het Parlement had na de verkiezingen van 2003, en van CD&V/N-VA, waarvan het aandeel vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen licht is gedaald (van 36,7% naar 36,4%, of -0,3%), hebben alle Nederlandstalige partijen meer vrouwen op verkiesbare plaatsen voor de Kamer geplaatst. De meest spectaculaire stijging van het aandeel verkiesbare plaatsen die aan vrouwelijke kandidaten werden toegekend, deed zich voor bij de lijsten van het kartel SP.A/Spirit: in 2003 bedroeg dit percentage 21,4%, terwijl het bij de verkiezingen van 2007 60,8% bedroeg (+39,4%). Het aantal vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen is gestegen van 20% naar 33% bij VB (+13%) en van 34,8% naar 36% bij Open VLD (+1,2%).

De situatie is duidelijk minder positief bij de lijsten voor de Senaat, waar het aantal vrouwen op de verkiesbare plaatsen op de Nederlandstalige lijsten met twee is verminderd (-8%). Deze vermindering is meer bepaald het gevolg van het feit dat, tussen 2003 en 2007, het aantal verkiesbare plaatsen dat aan vrouwen werd toegekend op de Senaatslijst van het kartel CD&V/N-VA spectaculair is gedaald (van 50% naar 16,7%, of -33,3%). Het percentage vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen stijgt alleen op de lijsten van Open VLD (van 33,3% naar 42,9%, of +9,6%) en van VB (van 25% naar 40%, of +15%).

Tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 – Nederlandstalige lijsten voor de Kamer en de Senaat samen en exclusief het bijzondere geval van Groen! , die voor de verkiezingen van 2007 geen enkele verkiesbare plaats had – hebben alle Nederlandstalige partijen het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen op hun lijsten opgetrokken, uitgezonderd het kartel CD&V/N-VA. Voor de meest uitgesproken stijging van het aandeel vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen tekent het kartel SP.A/Spirit, dat evolueert van 27,8% naar 56,7% (+28,9%). Het kartel is trouwens de enige waarbij vrouwen de meerderheid van de verkiesbare plaatsen innamen. Ook bij de lijsten van VB (+13,8%) is de stijging opmerkelijk; bij de lijsten van Open VLD (+3%) is ze dan weer veeleer bescheiden. Het percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen op de lijsten van het kartel CD&V/N-VA daalt daarentegen met 7,4%.

Tabel 5 Vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, Nederlandstalige en Franstalige partijen (vergelijking 2003-2007)

	Vrouwen op verkiesbare plaatsen Nederlandstalige partijen	Vrouwen op verkiesbare plaatsen Franstalige partijen	Totaal
Kamer			
Totaal 2003	30/91 (33%)	22/59 (37,3%)	52/150 (34,7%)
Totaal 2007	37/88 (42%)	26/62 (41,9%)	63/150 (42%)
Senaat			
Totaal 2003	11/25 (44%)	6/15 (40%)	17/40 (42,5%)
Totaal 2007	9/25 (36%)	5/15 (33,3%)	14/40 (35%)
Totaal Kamer-Senaat			
Totaal 2003	41/116 (35,3%)	28/74 (37,8%)	69/190 (36,3%)
Totaal 2007	46/113 (40,7%)	31/77 (40,3%)	77/190 (40,5%)

Zoals we net hebben vastgesteld, is tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 het aandeel vrouwen op de verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer toegenomen, terwijl het op de lijsten voor de Senaat is gedaald. Dit geldt zowel voor de Nederlandstalige als voor de Franstalige lijsten.

Op de lijsten voor de Kamer is het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen geklommen van 52 op 150 (34,7%) in 2003 naar 63 op 150 (42%) in 2007. Dit betekent dat 11 verkiesbare plaatsen meer aan vrouwelijke kandidaten zijn toegekend (+7,3%). Op de lijsten voor de Senaat is het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen gedaald van 17 op 40 (42,5%) in 2003 naar 14 op 40 (35%) in 2007. Dit betekent dat er drie verkiesbare plaatsen minder aan vrouwelijke kandidaten zijn toegekend (-7,5%).

Samengevat kunnen we stellen dat de verhoudingen voor de aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer en voor de Senaat tussen 2003 en 2007 zijn omgekeerd. We evolueren immers van een verhouding van 34,7% vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer ten opzichte van 42,5% op de lijsten voor de Senaat in 2003 naar 42% vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer ten opzichte van 35% op de lijsten voor de Senaat in 2007.

Als we de evolutie van de aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen op de Nederlandstalige en de Franstalige lijsten onder de loep nemen, merken we dat de hierboven aangestipte ommekeer zich zowel bij de Nederlandstalige partijen als bij de Franstalige partijen voordoet, maar dat de evolutie ten opzichte van 2003 het meest uitgesproken is op de Nederlandstalige lijsten. De aanwezigheid van vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer is aan Nederlandstalige zijde met 9% gestegen (zeven vrouwelijke kandidaten meer) en aan Franstalige zijde met 4,6% (vier vrouwelijke kandidaten meer), terwijl de aanwezigheid van vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de Senaat aan Nederlandstalige zijde met 8% is gedaald (twee kandidates minder) en aan Franstalige zijde met 6,7% (één kandidate minder).

Rekening houdend met het groter aantal lijsten en kandidaten dat voor de verkiezingen van de volksvertegenwoordigers werd ingediend, is het aandeel vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 globaal beschouwd gestegen.

Als we rekening houden met alle verkiesbare plaatsen op de lijsten die in het kader van de twee laatste federale verkiezingen zijn ingediend, tellen we 69 vrouwelijke kandidaten op 190 verkiesbare plaatsen op de lijsten van 2003 (36,3%) en 77 op 190 op de lijsten van 2007 (40,5%).

Bij de Nederlandstalige partijen waren er 41 vrouwelijke kandidaten op 116 verkiesbare plaatsen (35,5%) in 2003 en 46 vrouwelijke kandidaten op 113 verkiesbare plaatsen (40,7%) in 2007. Dit betekent een stijging met 5,4%. Bij de Franstalige partijen waren er 28 vrouwelijke kandidaten op 74 verkiesbare plaatsen (37,8%) in 2003 en 31 vrouwelijke kandidaten op 77 verkiesbare plaatsen (40,3%) in 2007, d.w.z. een stijging met 2,5%.

Laatste element van vergelijking: op de vooravond van de federale verkiezingen van 1999 (in het kader waarvan de 'wet Smet-Tobback' werd toegepast) stonden 41 vrouwelijke kandidaten op een van de 190 verkiesbare plaatsen (21,6%).

4 DE VROUWELIJKE VERKOZENEN IN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAT

Na de contextualisering van de verkiezingen van 10 juni 2007 en de analyse van de samenstelling van de kieslijsten, willen we de resultaten van de verkiezingen vanuit genderinvalshoek onder de loep nemen. Deze gegevens zullen in verband worden gebracht met de plaatsen die door de vrouwelijke kandidaten op de lijsten werden ingenomen. Op die manier willen we onderzoeken in welke mate de samenstelling van de lijsten al dan niet een invloed heeft uitgeoefend op de resultaten op het vlak van vrouwelijke verkozenen. Vervolgens zullen deze gegevens worden vergeleken met die van de federale verkiezingen van 2003 om de evolutie in beeld te brengen. Daarna besteden we aandacht aan de voorkeurstemmen die de vrouwelijke kandidaten hebben behaald.

4.1 DE RESULTATEN IN TERMEN VAN VROUWELIJKE VERKOZENEN VAN DE VERKIEZINGEN VAN 10 JUNI 2007

4.1.1 DE RESULTATEN IN TERMEN VAN VROUWELIJKE VERKOZENEN VOOR DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

Tabel 6 Aantal en percentage vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij

Partij	Verkozenen	/	totaal	% verkozenen
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	10		30	33,3%
	CD&V		25	32%
	N-VA		5	40%
Groen!	2		4	50%
Lijst Dedecker	2		5	40%
SP.A/Spirit	6		14	42,9%
	SP.A		14	42,9%
	Spirit		0	--
Open VLD	6		18	33,3%
Vlaams Belang	7		17	41,2%
Totaal	33		88	37,5%
Franstalige partijen				
cdH	4		10	40%
Ecolo	4		8	50%
FN	0		1	--
MR	8		23	34,8%
PS	6		20	30%
Totaal	22		62	35,5%
Totaal	55		150	36,7%

De Kamer van Volksvertegenwoordigers telt 150 rechtstreeks verkozenen, waarvan 88 Nederlandstaligen en 62 Franstaligen. Na de federale verkiezingen van 10 juni 2007 tellen we 55 vrouwen onder de 150 verkozen volksvertegenwoordigers, zijnde 36,7%.

Aan Nederlandstalige zijde tellen we 33 vrouwelijke verkozenen op een totaal van 88 volksvertegenwoordigers (37,5%). Groen! heeft langs Nederlandstalige kant, met twee vrouwelijke verkozenen op vier, het grootste aandeel vrouwelijke verkozenen (50%). Bij drie partijen is het aandeel vrouwelijke verkozenen voor de Kamer hoger dan of gelijk aan 40%: het kartel SP.A/Spirit (zes vrouwelijke verkozenen op 14, of 42,9%), VB (zeven vrouwelijke verkozenen op 17, of 41,2%) en LDD (twee vrouwelijke verkozenen op vijf, of 40%). Met respectievelijk tien vrouwelijke verkozenen op 30 en zes vrouwelijke verkozenen op 18 is het aandeel vrouwelijke verkozenen van het kartel CD&V/N-VA en Open VLD gelijk aan één derde.

Aan Franstalige zijde werden 22 vrouwen verkozen voor de Kamer, zijnde 35,4% van de 62 Franstalige verkozenen. Ook hier levert de groene partij, waarvan vier van de acht verkozenen vrouwen zijn, het hoogste aandeel vrouwelijke verkozenen (50%). Ook het cdH telt vier vrouwen onder haar verkozenen (40%). Met acht vrouwelijke verkozenen op 23 bedraagt het aandeel verkozen vrouwelijke liberalen 34,8%, terwijl het aandeel verkozen socialistische vrouwen met zes verkozenen op 20 30% bedraagt. De enige verkozen van de Franstalige extreem-rechtse partij voor de Kamer is een man.

4.1.2 DE RESULTATEN IN TERMEN VAN VROUWELIJKE VERKOZENEN VOOR DE SENAAAT

Tabel 7 Aantal en percentage vrouwelijke verkozenen voor de Senaat, per partij (rechtstreeks verkozen senatoren)

Partij	Verkozenen	/	totaal	% verkozenen
Franstalige partijen				
cdH	1		2	50%
Ecolo	1		2	50%
FN	0		1	--
MR	1		6	16,6%
PS	1		4	25%
Totaal	4		15	26,7%
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	3		9	33,3%
CD&V	2		7	28,6%
N-VA	1		2	50%
Groen!	1		1	100%
Lijst Dedecker	1		1	100%
SP.A/Spirit	1		4	25%
SP.A	1		2	50%
Spirit	0		2	--
Open VLD	1		5	20%
Vlaams Belang	1		5	20%
Totaal	8		25	32%
Totaal	12		40	30%

Bij de federale verkiezingen worden 40 senatoren rechtstreeks verkozen (25 Nederlandstalige en 15 Franstalige), terwijl 21 senatoren door de Gemeenschappen worden aangesteld (tien Nederlandstalige, tien Franstalige en één Duitstalige) en tien senatoren worden gecoöpteerd (zes Nederlandstalige en vier Franstalige).

Onder de 15 Franstalige rechtstreeks verkozen senatoren bij de verkiezingen van 10 juni 2007 tellen we vier vrouwen, zijnde 26,7%. Het aandeel vrouwelijke verkozenen op de lijsten van Ecolo en van het cdH bedraagt telkens 50% (één vrouwelijke verkozen op twee), terwijl dit aandeel gelijk is aan 25% voor PS (één vrouwelijke verkozen op vier) en 16,6% voor MR (één vrouwelijke verkozen op zes). De enige verkozen van het FN voor de Senaat is een man.

Bij de Nederlandstalige partijen tellen we acht vrouwen onder de 25 rechtstreeks verkozen senatoren (32%). Terwijl de enige rechtstreeks verkozen senator op de lijst Groen! en op de lijst LDD een vrouw is, bedraagt het aandeel rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren van het kartel CD&V/N-VA 33% (drie vrouwen op negen verkozenen). CD&V is trouwens de enige partij die meer dan één vrouw onder haar verkozenen telt. Het aandeel rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren van het kartel SP.A/Spirit bedraagt 25% (één vrouwelijke verkozen op vier), terwijl het aandeel bij VB en Open VLD 20% bedraagt (één vrouwelijke verkozen op vijf).

4.2 DE VERKIEZINGEN VAN 10 JUNI 2007 EN 18 MEI 2003 VERGELEKEN VANUIT GENDERINVALSHOEK

4.2.1 EVOLUTIE VAN HET AANTAL EN HET PERCENTAGE VROUWELIJKE VERKOZENEN VOOR DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS TUSSEN 2003 EN 2007

Franstalige en Nederlandstalige partijen samen, stijgt het absolute aantal vrouwelijke verkozenen tussen 2003 en 2007 van 52 naar 55 op 150 volksvertegenwoordigers. Dit impliceert een stijging van 34,7% naar 36,7% vrouwelijke verkozenen.

Bij de Nederlandstalige partijen is het absolute aantal vrouwelijke verkozenen voor de Kamer, tussen 2003 en 2007, gestegen van 28 (31,8%) naar 33 (37,5%) op een totaal van 88 verkozenen.

Per partij beschouwd, hebben Open VLD (die zeven zetels verliest) en het kartel SP.A/Spirit (dat er negen inlevert) beide drie vrouwelijke verkozenen verloren. Met zes vrouwen op 18 verkozenen bedraagt het aandeel vrouwelijke verkozenen voor Open VLD 33,3% in 2007, terwijl dit in 2003 36% (9/25) bedroeg. Het kartel SP.A/Spirit, dat in 2003 negen vrouwelijke verkozen op 23 telde, tegenover zes vrouwelijke verkozen op 14 in 2007, ziet zijn aandeel vrouwelijke verkozenen dalen van 39,1% naar 35,7%.

Tabel 8 Vergelijking van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers bij de federale verkiezingen (vergelijking 2003-2007)

Partij	Verkozenen / totaal 2003	% verkozenen 2003	Verkozenen / totaal 2007	% verkozenen 2007
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	6/22	28,5%	10/30	33,3%
Groen!	/	/	2/4	50%
Lijst Dedecker	/	/	2/5	40%
Open VLD	9/25	36%	6/18	33,3%
SP.A/Spirit	9/23	39,1%	6/14	35,7%
Vlaams Belang	4/18	22,2%	7/17	41,2%
Totaal	28/88	31,8%	33/88	37,5%
Franstalige partijen				
cdH	2/8	25%	4/10	40%
Ecolo	2/4	50%	4/8	50%
Front National	0/1	/	0/1	--
MR	10/24	41,6%	8/23	34,8%
PS	10/25	40%	6/20	30%
Totaal	24/62	38,7%	22/62	35,5%
Totaal	52/150	34,7%	55/150	36,7%

In vergelijking met 2003 tellen het kartel CD&V/N-VA en Groen! respectievelijk vier en twee vrouwelijke verkozenen meer, terwijl ze respectievelijk acht en vier zetels meer behaalden. Met tien vrouwen op een totaal van 30 verkozenen bedraagt het aandeel vrouwelijke verkozenen van de CD&V/N-VA 33,3% (tegenover 28,5% in 2003). Het aandeel vrouwelijke verkozenen van Groen! bedraagt, met twee vrouwelijke verkozenen op vier, 50%. (In 2003 behaalde van Groen! geen enkele zetel in het Parlement.)

Voor VB merken we op dat, hoewel de partij in vergelijking met de verkiezingen van 2003 één zetel verliest (17 zetels in plaats van 18), het aandeel vrouwelijke verkozenen bij deze partij aanzienlijk stijgt (zeven in plaats van vier). Na zijn eerste verkiezingsgang telt LDD twee vrouwen onder haar vijf verkozenen (40%).

Tussen 2003 en 2007 is het absolute aantal Franstalige vrouwelijke verkozenen voor de Kamer gedaald van 24 (38,7%) naar 22 (35,5%) op een totaal van 62 verkozenen.

Deze daling is te wijten aan MR (twee vrouwelijke verkozenen minder, terwijl slechts één zetel verloren ging) en vooral aan PS (vier vrouwelijke verkozenen minder, terwijl de partij vijf zetels verloor). Daarentegen hebben cdH (dat twee zetels wint) en Ecolo (dat vier zetels wint) beide twee vrouwelijke verkozenen meer voor de Kamer.

Procentueel gezien, ziet MR haar aandeel vrouwelijke verkozenen dalen van 41,6% in 2003 naar 34,8% in 2007, terwijl het aandeel vrouwelijke verkozenen van PS daalt van 40% naar 30%. Met twee vrouwelijke verkozenen meer voor een totale winst van vier zetels blijft het aandeel vrouwelijke verkozenen voor Ecolo 50%, terwijl cdH, waarvan de twee bijgewonnen zetels door vrouwen worden ingenomen, haar percentage vrouwelijke verkozenen tussen 2003 en 2007 ziet stijgen van 25% naar 40%. De enige verkozenen van FN blijft een man.

4.2.2 EVOLUTIE VAN HET AANTAL EN HET PERCENTAGE VROUWELIJKE VERKOZENEN VOOR DE SENAAT TUSSEN 2003 EN 2007

Tabel 9 Vergelijking van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen voor de Senaat bij de federale verkiezingen (vergelijking 2003-2007)

Partij	Verkozenen / totaal 2003	% verkozenen 2003	Verkozenen / totaal 2007	% verkozenen 2007
Franstalige partijen				
cdH	1/2	50%	1/2	50%
Ecolo	1/1	100%	1/2	50%
Front National	1/1	100%	0/1	--
MR	1/5	20%	1/6	16,7%
PS	2/6	33,3%	1/4	25%
Totaal	6/15	40%	4/15	26,7%
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	2/6	33,3%	3/9	33,3%
Groen!	/	/	1/1	100%
Lijst Dedecker	/	/	1/1	100%
Open VLD	2/7	28,6%	1/5	20%
SP.A/Spirit	4/7	57,1%	1/4	25%
Vlaams Belang	1/5	20%	1/5	20%
Totaal	9/25	36%	8/25	32%
Totaal	15/40	37,5%	12/40	30%

Wat de Franstalige partijen betreft blijft het aandeel vrouwelijke verkozenen voor de Senaat gelijk bij cdH, terwijl dit aandeel vermindert bij PS (-8,3%), MR (-3,3%) en Ecolo, waarvan de enige vertegenwoordiger in de Senaat in 2003 een vrouw was. Tussen 2003 en 2007 is het absolute aantal Franstalige vrouwelijke verkozenen in de Senaat gedaald van zes naar vier op 15 verkozenen. Dit impliceert een vermindering van 40% naar 26,7% (-13,3%).

Wat de Nederlandstalige partijen betreft, daalt het aandeel vrouwelijke verkozenen voor de Senaat bij Open VLD en het kartel SP.A/Spirit en blijft het gelijk bij het kartel CD&V/N-VA en VB. Tussen 2003 en 2007 is het absolute aantal Nederlandstalige vrouwelijke verkozenen in de Senaat gedaald van negen naar acht op 25 verkozenen. Dit impliceert een vermindering van het aandeel Nederlandstalige vrouwelijke verkozenen van 36% naar 32% (-4%).

Franstalige en Nederlandstalige partijen samen, daalt het absolute aantal vrouwelijke verkozenen voor de Senaat tussen 2003 en 2007 van 15 naar 12 op 40 verkozenen. Dit impliceert een daling van 37,5% naar 30% vrouwelijke verkozenen.

Als we het aantal vrouwelijke verkozenen voor de Kamer en voor de Senaat samentellen, stellen we vast dat bij de federale verkiezingen van 10 juni 2007 67 vrouwen werden verkozen, d.w.z. precies hetzelfde aantal als in 2003. Daarbij werd de vermindering van het aantal vrouwelijke verkozenen voor de Senaat bij de verkiezingen van 2007 gecompenseerd door de stijging van het aantal vrouwelijke verkozenen voor de Kamer.

A priori is het verleidelijk om een verband te leggen tussen de evolutie van het aantal vrouwen op kiesbare plaatsen op de lijsten voor de Kamer (stijging) en voor de Senaat (daling) enerzijds en de evolutie

van het aantal vrouwelijke verkozenen voor de Kamer en de Senaat anderzijds. Deze gevolgtrekking houdt echter geen rekening met andere factoren, zoals de evolutie van de krachtverhoudingen tussen de partijen, of de houding van de kiezers tegenover de kandidaten.

Om te illustreren dat de toegenomen aanwezigheid van vrouwen op verkiesbare plaatsen niet zomaar kan worden gelinkt aan de resultaten op het vlak van vrouwelijke verkozenen, hoeven we alleen maar vast te stellen dat de toegenomen aanwezigheid van vrouwen op verkiesbare plaatsen op de Franstalige lijsten voor de Kamer tussen 2003 en 2007 heeft geleid tot een vermindering van het aandeel Franstalige vrouwelijke verkozenen in dit parlement.

4.3 HET BELANG VAN DE PLAATS OP DE LIJST

Als we de resultaten wat nauwkeuriger onder de loep nemen, merken we dat de plaats die vrouwelijke kandidaten innemen op de lijsten een duidelijke invloed uitoefent op hun verkiezing.

Tabel 10 Plaatsen van waarop de vrouwelijke kandidaten zijn verkozen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij¹⁵

Partij	Verkozen van op verkiesbare plaats	Verkozen buiten verkiesbare plaatsen, maar in de lijstvolgorde	Verkozen als lijstduwer	Verkozen van op andere plaats
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	8	1	1	/
Groen!	--	2	/	/
Lijst Dedecker	--	2	/	/
Open VLD	6	/	/	/
SP.A-Spirit	5	/	1	/
Vlaams Belang	6	/	1	/
Totaal	25	5	3	/
Franstalige partijen				
cdH	3	1	/	/
Ecolo	2	2	/	/
FN	/	/	/	/
MR	8	/	/	/
PS	6	/	/	/
Totaal	19	3	/	/
Totaal	44	8	3	/

Voor de Kamer waren 52 van de 55 vrouwelijke verkozenen als kandidaten opgenomen in de lijstvolgorde, terwijl de drie overige vrouwelijke verkozenen lijstduwer waren. Bij de 52 vrouwelijke verkozenen volgens de lijstvolgorde werden 44 vrouwen verkozen van op een verkiesbare plaats en werden acht vrouwen verkozen volgens de lijstvolgorde, maar buiten de verkiesbare plaatsen. Drie vrouwen werden verkozen als lijstduwer. Geen enkele vrouw werd dus voor de Kamer verkozen zonder dat ze een 'bijzondere' plaats innam (verkiesbaar, in de lijstvolgorde of als lijstduwer). Hier moet worden gepreciseerd dat slechts

¹⁵ In tabel 10 en 11 betekent het symbool '--' dat de betrokken partij geen verkiesbare plaats had en geeft het symbool '/' aan dat van op de betrokken plaats geen vrouw werd verkozen.

drie mannelijke verkozenen op 95 werden verkozen van op een 'andere' plaats dan deze die tot de gedefinieerde drie categorieën behoren.

Aan Nederlandstalige zijde werden 25 vrouwelijke kandidaten verkozen van op een verkiesbare plaats op de lijsten (75,8%), stonden vijf vrouwelijke verkozenen in de lijstvolgorde, maar niet op een verkiesbare plaats (15,2%) en 'duwden' drie vrouwelijke verkozenen hun lijst (9,1%).

Aan Franstalige kant werden 19 vrouwelijke kandidaten verkozen van op een verkiesbare plaats (86,4%) en stonden drie vrouwelijke verkozenen in de lijstvolgorde, maar niet op een verkiesbare plaats (13,6%). Alle Franstalige vrouwelijke verkozenen bekleedden dus een plaats in de lijstvolgorde.

Logischerwijs behoorden de kandidaten die niet van op een verkiesbare plaats werden verkozen tot de partijen die hun zetelaantal in vergelijking met 2003 hebben verhoogd (CD&V/N-VA, Groen! en LDD aan Nederlandstalige zijde, cdH en Ecolo aan Franstalige kant). Toch moet worden opgemerkt dat SP.A/Spirit en VB, die in vergelijking met 2003 een of meer zetels hebben verloren, allebei één vrouwelijke verkozenen hebben die op de laatste plaats van een van hun lijsten stond.

Tabel 11 Plaatsen van waarop de vrouwelijke kandidaten zijn verkozen voor de Senaat, per partij¹⁶

Partij	Verkozen van op verkiesbare plaats	Verkozen buiten verkiesbare plaatsen, maar in de lijstvolgorde	Verkozen als lijstduwer	Verkozen van op andere plaats
Franstalige partijen				
cdH	1	/	/	/
Ecolo	1	/	/	/
FN	/	/	/	/
MR	1	/	/	/
PS	1	/	/	/
Totaal	4	/	/	/
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	1	1	/	1
Groen!	--	1	/	/
Lijst Dedecker	--	1	/	/
Open VLD	1	/	/	/
SP.A-Spirit	1	/	/	/
Vlaams Belang	1	/	/	/
Totaal	4	3	/	1
Totaal	8	3	/	1

Voor de Senaat stonden 11 van de 12 rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren in de lijstvolgorde, terwijl de twaalfde vrouwelijke verkozenen, van de lijst CD&V/N-VA, de enige vrouwelijke kandidaat is die buiten de presentatievolgorde werd verkozen en ook niet als lijstduwer op de lijst stond. Er moet worden opgemerkt dat slechts twee mannelijke senatoren op 28 werden verkozen van op een 'andere' plaats dan de plaatsen die tot de gedefinieerde drie categorieën behoren.

Voor het overige stellen we vast dat aan Franstalige zijde alle vrouwelijke kandidaten werden verkozen van op een verkiesbare plaats op hun respectieve lijsten, terwijl, aan Nederlandstalige zijde, vier kandidaten werden verkozen van op een verkiesbare plaats op hun respectieve lijsten (50%) en drie vrouwelijke verkozenen in de lijstvolgorde waren opgenomen, maar niet op een verkiesbare plaats stonden (37,5%).

¹⁶ In tabel 10 en 11 betekent het symbool '--' dat de betrokken partij geen verkiesbare plaats had en geeft het symbool '/' aan dat van op de betrokken plaats geen vrouw werd verkozen.

Logischerwijs behoorden de vrouwelijke kandidaten die niet van op een verkiesbare plaats werden verkozen, ook hier tot de partijen die hun zetelaantal in vergelijking met 2003 hebben verhoogd (CD&V/N-VA, Groen! en LDD).

4.4 VOORKEURSTEMMEN EN RANGSCHIKKING IN TERMEN VAN 'PENETRATIEGRAAD' VAN DE KANDIDATEN VOOR DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAT¹⁷

4.4.1 VOORKEURSTEMMEN EN PENETRATIEGRAAD VAN DE KANDIDATEN VOOR DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAT (TOP 10 EN VROUWEN IN DE TOP 50)

Tabel 12 Top 10 van de kandidaten en top 50 van de kandidaten die de beste stempercentages hebben behaald in hun kieskring (penetratiegraad), Kamer van Volksvertegenwoordigers

Rangschikking op basis van de penetratiegraad van de kandidaten	Kandidaat	Partij	Aantal voorkeurstemmen	Penetratiegraad	Plaats op de lijst
1	Elio Di Rupo	PS	138.276	18.63	1
2	Charles Michel	MR	42.088	18.19	1
3	Didier Reynders	MR	102.762	16.45	1
4	Michel Daerden	PS	92.922	14.88	1
5	Benoît Lutgen	cdH	24.331	14.64	4
6	Josy Arens	cdH	23.511	14.14	1
7	Sabine Laruelle	MR	39.763	13.48	1
8	Jo Vandeurzen	CD&V	71.235	13.11	1
9	Philippe Collard	MR	20.558	12.37	1
10	Inge Vervotte	CD&V	133.830	11.96	1
27	Anne Laffut	MR	10.858	6.53	3
32	Isabelle Poncelet	cdH	10.347	6.22	1 (opvolger)
34	Freya Van den Bossche	SP.A	58.987	6.04	1
36	Valérie De Bue	MR	13.613	5.88	2
39	Anne Barzin	MR	16.634	5.64	3
42	Liesbeth Van der Auwera	CD&V	29.620	5.45	2
43	Thérèse Mahy	cdH	9.039	5.43	2

Als we ons baseren op de 'penetratiegraad' in termen van voorkeurstemmen van de verschillende kandidaten voor de Kamer, stellen we vast dat twee vrouwen zijn opgenomen in de rangschikking van de tien grootste stemmentrekkers: Sabine Laruelle (7de) en Inge Vervotte (10de). Ook al is haar 'penetratiegraad'

¹⁷ De penetratiegraad is de verhouding, in percentage, tussen het aantal voorkeurstemmen van elke kandidaat en het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen in de kiesomschrijving. Deze rangschikking laat toe om de populariteit van de kandidaten te vergelijken tussen de verschillende kiesomschrijvingen, wat niet mogelijk is met absolute cijfers. Eenvoudiger gesteld, deze graad meet de populariteit van kandidaten in hun kiesomschrijving.

niet uitmuntend, toch realiseert Inge Vervotte de op één na beste score van het land wat betreft absoluut aantal voorkeurstemmen voor de Kamer.

Als we de analyse verruimen tot de 50 kandidaten met de hoogste penetratiegraad stellen we vast dat in totaal negen vrouwen (18%) in deze rangschikking voorkomen. Onder deze negen vrouwen zijn er zes Franstaligen en drie Nederlandstaligen. Met vier kandidaten is MR de best vertegenwoordigde partij onder de negen vrouwelijke kandidaten met de hoogste penetratiegraad.

Na de twee vrouwen in de top 10, vinden we de derde vrouwelijke kandidaat onder de kandidaten met de hoogste penetratiegraad pas op de 27ste plaats. De zeven vrouwelijke kandidaten die in de top 50 zijn opgenomen, maar niet in de top 10 voorkomen, zijn te situeren tussen de 27ste en de 43ste plaats.

We merken ten slotte nog op dat slechts vijf partijen (drie Franstalige: PS, MR en cdH, en twee Nederlandstalige: CD&V en SP.A) op de 13 partijen die over een parlementaire vertegenwoordiging beschikken, in de hierboven vermelde rangschikking door kandidates zijn vertegenwoordigd.

Tabel 13 Top 10 van de kandidaten en top 50 van de kandidaten die de beste stempercentages hebben behaald in hun kieskring (penetratiegraad), Senaat

Rangschikking op basis van de penetratiegraad van de kandidaten	Kandidaat	Partij	Aantal voorkeurstemmen	Penetratiegraad	Plaats op de lijst
1	Yves Leterme	CD&V	796.521	19.49	1
2	Guy Verhofstadt	Open VLD	493.355	12.07	1
3	Louis Michel	MR	232.328	9.19	15
4	Johan Vande Lanotte	SP.A	306.949	7.51	1
5	Anne-Marie Lizin	PS	148.927	5.89	1
6	Armand De Decker	MR	145.198	5.74	1
7	Frank Vanhecke	VB	219.218	5.36	1
8	Anne Delvaux	cdH	115.729	4.58	2
9	Francis Delpérée	cdH	109.399	4.33	1
10	Isabelle Durant	Ecolo	108.105	4.27	1
15	Anke Van dermeersch	VB	103.993	2.54	2
19	Carine Russo	Ecolo	57.747	2.28	14
23	Elke Tindemans	CD&V	81.015	1.98	7
25	Celie Dehaene-Verbeke	CD&V	78.160	1.91	14 (opvolger)
27	Nahima Lanjri	CD&V	76.457	1.87	2
28	Sabine Mathus	MR	47.407	1.87	12
29	Sabine de Bethune	CD&V	75.750	1.85	1 (opvolger)
31	Vera Dua	Groen !	73.226	1.79	1
32	Dominique Tilmans	MR	45.047	1.78	2
33	Frieda Brepoels	N-VA	69.930	1.71	24
34	Antoinette Spaak	MR	43.414	1.71	9 (opvolger)
38	Marie-Rose Morel	VB	65.963	1.61	24
41	Fadila Laanan	PS	36.487	1.44	8
48	Marleen Temmerman	SP.A	52.527	1.28	2
49	Sylvie Roberti	cdH	31.326	1.24	3
50	Christiane Vienne	PS	30.697	1.21	4

Voor de Senaat stellen we vast dat drie vrouwen voorkomen in de rangschikking van de tien grootste stemmentrekkers: Anne-Marie Lizin (5^e), Anne Delvaux (8^e) en Isabelle Durant (10^e). De eerste Nederlandstalige vrouwelijke kandidaat in deze rangschikking bekleedt slechts de 15de plaats (Anke Van dermeersch). De drie hierboven vermelde Franstalige vrouwelijke kandidaten behaalden een hoger absoluut aantal voorkeurstemmen dan het absoluut aantal voorkeurstemmen van de eerste Nederlandstalige kandidate.

Bij de 50 kandidaten met de beste penetratiegraad vinden we in totaal 19 vrouwen (38%). Tien daarvan zijn Franstalig. CD&V is het best vertegenwoordigd in de top 50 van kandidaten met de hoogste penetratiegraad voor de Senaat met vier vrouwelijke kandidaten. Na de drie vrouwen in de top 10, nemen twee vrouwen een plaats tussen 10 en 20 in, vijf vrouwen bevinden zich tussen de 20ste en de 30ste plaats, vijf tussen de 30ste en de 40ste plaats en vier tussen de 40ste en de 50ste plaats. We merken ten slotte nog op dat geen enkele kandidate van Open VLD, LDD en FN in deze rangschikking voorkomt; alle andere Belgische politieke partijen die in het Parlement zetelen, zijn vertegenwoordigd.

De stempercentages (penetratiegraad) tonen aan dat, op individueel niveau, vrouwen moeilijker dan mannen een groot aantal voorkeurstemmen behalen. We merken op dat de vrouwen in de top 10-klassementen op de eerste of de tweede plaats van hun kandidatenlijst stonden, wat het verband tussen het aantal voorkeurstemmen en de plaats op de lijsten bevestigt.

Bovendien stellen we vast dat de Franstalige vrouwelijke kandidaten beter zijn vertegenwoordigd dan hun Nederlandstalige collega's in de rangschikking volgens penetratiegraad. Ondanks de hogere percentages vrouwelijke verkozenen aan Nederlandstalige zijde lijken deze rangschikkingen a priori aan te tonen dat de Franstalige kiezers hun voorkeurstemmen gemakkelijker toekennen aan vrouwelijke kandidaten dan de Nederlandstalige kiezers.

4.4.2 PERCENTAGE VOORKEURSTEMMEN VAN DE VROUWELIJKE KANDIDATEN

Na de vaststelling dat de Franstalige vrouwelijke kandidaten, globaal beschouwd, een betere plaats dan hun Nederlandstalige collega's innemen in de rangschikking volgens penetratiegraad, proberen we te achterhalen of het inderdaad zo is dat de Franstalige kiezers meer dan de Nederlandstalige zijn geneigd om hun voorkeurstemmen aan vrouwen toe te kennen. Daartoe hebben we alle voorkeurstemmen die door de kiezers van het land zijn uitgebracht samengevoegd en de voorkeurstemmen die ten gunste van vrouwelijke kandidaten zijn uitgebracht geïsoleerd om op die manier na te gaan welk aandeel ze vertegenwoordigen. Deze gegevens, die per partij worden voorgesteld, betreffen zowel de voorkeurstemmen die door de effectieven zijn behaald als de voorkeurstemmen die de opvolgers behaalden.

Als we de in tabel 14 vermelde percentages in overweging nemen, stellen we vast dat het totale aandeel voorkeurstemmen dat door de Franstalige en Nederlandstalige vrouwelijke kandidaten is behaald, zeer vergelijkbaar is (40,8% voor de Franstaligen en 40,5% voor de Nederlandstaligen).

Als we de voorkeurstemmen beschouwen die voor de verkiezingen van de volksvertegenwoordigers en de senatoren zijn uitgebracht, stellen we vast dat de Nederlandstalige kiezers duidelijk meer hebben gestemd voor vrouwelijke kandidaten voor de Kamer (44,2%) dan voor vrouwelijke kandidaten voor de Senaat (33,7%). Het verschil tussen de Kamer en de Senaat is omgekeerd en veel minder uitgesproken aan Franstalige zijde (40% van de voorkeurstemmen voor de Kamer behaald door vrouwen, tegenover 41,8% voor de Senaat).

De verdeling van de voorkeurstemmen binnen de verschillende partijen toont aan dat alleen de 'groene' kiezers meer voor vrouwen stemmen. Dit geldt zowel aan Franstalige als aan Nederlandstalige kant, en zowel voor de Kamer als voor de Senaat. De kiezers van Groen! zijn duidelijk het meest geneigd om voor vrouwelijke kandidaten te stemmen. Het aandeel voorkeurstemmen dat door vrouwelijke kandidaten van deze partij is behaald, bedraagt 63%.

Tabel 14 Percentage voorkeurstemmen behaald door de vrouwelijke kandidaten, per partij

Partijen	% voorkeurstemmen behaald door vrouwen Kamer	% voorkeurstemmen behaald door vrouwen Senaat	Totaal % voorkeurstemmen behaald door vrouwen
Nederlandstalige partijen			
CD&V/N-VA	42,9%	33,3%	38%
Groen!	61%	64,6%	63%
Lijst Dedecker	42,6%	55,3%	48,1%
Open VLD	38,3%	30%	34%
SP.A/Spirit	48,2%	37%	42,5%
Vlaams Belang	45,3%	39,8%	42,2%
Totaal	44,2%	33,7%	40,5%
Franstalige partijen			
cdH	45,5%	47,8%	46,5%
Ecolo	50,6%	62,8%	57,1%
FN	41,3%	32,1%	36,3%
MR	40,6%	27,7%	34,5%
PS	31,9%	46,2%	38%
Totaal	40%	41,8%	40,8%

Aan Nederlandstalige zijde is het aandeel voorkeurstemmen dat aan vrouwen werd toegekend het laagst bij het kartel CD&V/N-VA en bij Open VLD (respectievelijk 38% en 34%); het aandeel voorkeurstemmen dat aan vrouwen is toegekend, is het hoogst bij Groen! en bij LDD, de twee kleinste Nederlandstalige partijen in het Parlement (respectievelijk 63% en 48,1%).

Aan Franstalige zijde is het aandeel voorkeurstemmen dat aan vrouwelijke kandidaten is toegekend vrij hoog bij cdH (46,5%). Bij Ecolo, waarvan de meerderheid van de kiezers voor vrouwen heeft gestemd, ligt dit aandeel nog hoger (57,1%). Zoals aan Nederlandstalige zijde behalen de vrouwelijke kandidaten verhoudingsgewijs minder voorkeurstemmen dan hun mannelijke collega's op de lijsten van de twee grootste partijen (34,5% op de lijsten MR en 38% op de socialistische lijsten). Het aandeel voorkeurstemmen dat aan de vrouwelijke kandidaten van FN is toegekend, is ook vrij laag (36,3%).

Deze cijfers ontkrachten dus de hypothese dat de Franstalige kiezers meer dan de Nederlandstalige geneigd zouden zijn om voor vrouwen te stemmen. De meer uitgesproken aanwezigheid van Franstalige vrouwelijke kandidaten in de rangschikking volgens penetratiegraad lijkt veeleer aan te tonen dat de Franstalige kiezers hun voorkeurstemmen meer op enkele vrouwelijke kandidaten hebben geconcentreerd dan aan Nederlandstalige zijde het geval was.

5 DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAT

Na de verkiezingen van 10 juni 2007 werd het Parlement officieel geïnstalleerd op 28 juni 2007. Op die dag hebben 150 volksvertegenwoordigers en 40 rechtstreeks verkozen senatoren de eed afgelegd.

De mandatarissen die de eed afleggen om effectief in het Parlement te zetelen, zijn niet altijd dezelfde als zij die in de stembusgang zijn verkozen. Het feit dat een kandidaat is verkozen, betekent dus niet noodzakelijk dat hij of zij in het Parlement zal zetelen. Er zijn inderdaad verschillende redenen waarom een verkozene van zijn of haar mandaat kan afzien. In dat geval staat de verkozene zijn of haar plaats af aan een kandidaat die, in zijn of haar kiesdistrict, op de opvolgerslijst van de partij stond.

We gaan na of de evolutie die zich heeft voorgedaan tussen de verkiezing van de kandidaten en de eedaflegging van de federale mandatarissen een impact heeft gehad op de vertegenwoordiging van vrouwen in het Parlement.

5.1 DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS NA DE EEDAFLEGGING VAN DE VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

Tabel 15 Aantal en percentage vrouwelijke mandatarissen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, per partij, na de eedaflegging van de volksvertegenwoordigers op 28 juni 2007

Partij	Vrouwen	/	totaal	% vrouwen
Franstalige partijen				
cdH	4		10	40%
Ecolo	4		8	50%
FN	0		1	--
MR	8		23	34,8%
PS	6		20	30%
Totaal	22		62	35,5%
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	11 (+1)		30	36,7%
	CD&V	9 (+1)	25	36%
	N-VA	2	5	40%
Groen!	2		4	50%
Lijst Dedecker	2		5	40%
Open VLD	6		18	33,3%
SP.A/Spirit	5 (-1)		14	35,7%
	SP.A	5 (-1)	14	35,7%
	Spirit	0	0	--
Vlaams Belang	4 (-3)		17	23,5%
Totaal	30 (-3)		88	34,1%
Totaal	52		150	34,7%

In het kader van de eedaflegging op 28 juni 2007 hebben we kunnen vaststellen dat verschillende verkozenen ervoor hebben geopteerd om niet in de Kamer te zetelen en zich door een kandidaat-opvolger te laten vervangen.

De opvolgingen bleven heel gering bij de Franstalige partijen, waar slechts twee wijzigingen (bij PS) hebben plaatsgevonden. Deze wijzigingen hebben trouwens geen gevolgen gehad voor de aanwezigheid van vrouwen in de Kamer (één man werd vervangen door een vrouw en vice versa). Het aandeel Franstalige vrouwelijke mandatarissen is dus gelijk gebleven tussen de verkiezing en de installatie van de Kamer (22 op 62, of 35,4%).

Bij de Nederlandstalige partijen waren de opvolgingen belangrijker; daar hebben acht wijzigingen tussen effectieven en opvolgers plaatsgevonden. Deze wijzigingen hebben in drie politieke partijen een impact gehad op de vertegenwoordiging van vrouwen, namelijk CD&V, VB en SP.A. Bij CD&V hebben de opvolgingen de aanwezigheid van vrouwen versterkt. Het aantal vrouwelijke mandatarissen stijgt inderdaad van acht naar negen op 25, waardoor het aantal vrouwen dat onder de kleuren van het kartel CD&V/N-VA in de Kamer zal zetelen, stijgt van 10 naar 11 op 30 behaalde zetels. Het aandeel vrouwelijke volksvertegenwoordigers binnen het kartel bedraagt dus 36,7%.

De opvolgingen hebben een heel andere impact gehad bij VB en SP.A. Bij VB werden zeven vrouwelijke kandidaten verkozen, maar zetelen slechts vier vrouwelijke mandatarissen in de Kamer. Daardoor daalt het aandeel vrouwelijke verkozenen, dat 41,2% bedroeg, tot een aandeel effectief zetelende vrouwelijke volksvertegenwoordigers dat nauwelijks hoger is dan 20% (23,5%). Bij SP.A evolueerde het aantal vrouwelijke vertegenwoordigers, tussen de verkiezing en de installatie van het Parlement, van zes verkozenen naar vijf volksvertegenwoordigers. Het aandeel vrouwelijke mandatarissen van het kartel SP.A/Spirit bedraagt dus 35,7%, terwijl het aandeel in termen van vrouwelijke verkozenen bijna 43% bedroeg.

Tussen de verkiezing en de eedaflegging van de volksvertegenwoordigers is het aantal Nederlandstalige vrouwelijke volksvertegenwoordigers dus gedaald van 33 naar 30 (-3). Dit impliceert een vermindering met 3,4% (van 37,5% naar 34,1%) van het aandeel Nederlandstalige vrouwelijke mandatarissen.

In totaal is het aantal vrouwen in de Kamer gedaald van 55 verkozenen op 150 naar 52 volksvertegenwoordigers op 150 (-3). Dit impliceert een daling van 36,7% naar 34,7% (-2%) tussen de verkiezing en de eigenlijke installatie van de Kamer. Een interessante vaststelling is dat het aandeel Nederlandstalige vrouwelijke verkozenen hoger was dan het aandeel Franstalige vrouwelijke verkozenen (37,5% aan Nederlandstalige kant, tegenover 35,5% aan Franstalige kant), terwijl na de installatie van de Kamer het aandeel Franstalige vrouwelijke volksvertegenwoordigers (35,5%) hoger is dan het aandeel Nederlandstalige vrouwelijke volksvertegenwoordigers (34,1%).

5.2 DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE SENAAAT NA DE EEDAFLEGGING VAN DE SENATOREN EN DE AANSTELLING VAN DE GECOÖPTEERDE EN DE GEMEENSCHAPSSENATOREN¹⁸

Tabel 16 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de rechtstreeks verkozen senatoren op 28 juni 2007

Partij	Vrouwen	/	totaal	% vrouwen
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	3		9	33,3%
CD&V	2		7	28,6%
N-VA	1		2	50%
Groen!	1		1	100%
Lijst Dedecker	1		1	100%
Open VLD	1		5	20%
SP.A/Spirit	2 (+1)		4	50%
SP.A	1		2	50%
Spirit	1 (+1)		2	50%
Vlaams Belang	2 (+1)		5	40%
Totaal	10 (+2)		25	40%
Franstalige partijen				
cdH	1		2	50%
Ecolo	1		2	50%
FN	0		1	--
MR	2 (+1)		6	33,3%
PS	2 (+1)		4	50%
Totaal	6 (+2)		15	40%
Totaal	16 (+4)		40	40%

In tegenstelling tot de Kamer wordt de Senaat in verschillende fasen geïnstalleerd. Terwijl 40 rechtstreeks verkozen senatoren de eed afleggen samen met hun collega's-volksvertegenwoordigers, worden de gemeenschapssenatoren iets later geïnstalleerd (op 5 juli 2007 na de laatste verkiezingen), terwijl de tien gecoöpteerde senatoren als laatsten de eed afleggen (op 12 juli 2007 na de laatste verkiezingen).

¹⁸ Na de federale verkiezingen van 10 juni 2007 is de volledige samenstelling van de Senaat als volgt tussen de partijen verdeeld:

- CD&V/N-VA: 14 zetels (waaronder 3 gemeenschapssenatoren en 2 gecoöpteerde senatoren);
- Open VLD: 9 zetels (waaronder 2 gemeenschapssenatoren en 2 gecoöpteerde senatoren);
- Vlaams Belang: 8 zetels (waaronder 2 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- SP.A-Spirit: 7 zetels (waaronder 2 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- Groen!: 2 zetels (waaronder 1 gemeenschapssenator);
- Lijst Dedecker: 1 zetel;
- MR: 11 zetels (waaronder 4 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- PS: 8 zetels (waaronder 3 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- cdH: 5 zetels (waaronder 2 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- Ecolo: 5 zetels (waaronder 2 gemeenschapssenatoren en 1 gecoöpteerde senator);
- FN: 1 zetel.

Bij de Nederlandstalige rechtstreeks verkozen senatoren zien we het omgekeerde effect dan bij de installatie van de volksvertegenwoordigers. Het aantal vrouwelijke mandatarissen in de Senaat stijgt immers bij VB (+1) en bij het kartel SP.A/Spirit (+1). Terwijl we acht vrouwelijke verkozenen voor de Senaat op 25 telden, tellen we tien vrouwelijke senatoren op 25 (40%) na de eedaflegging van de Nederlandstalige rechtstreeks verkozen senatoren.

Ook aan Franstalige zijde heeft de installatie van de rechtstreeks verkozen senatoren het aantal vrouwelijke mandatarissen versterkt. PS en MR, die allebei één vrouw onder hun verkozenen telden, tellen er na de eedaflegging twee. Na de installatie zetelen dus zes Franstalige vrouwen op 15 rechtstreeks verkozen senatoren (in plaats van vier). Dit impliceert, zoals aan Nederlandstalige zijde, 40% vrouwelijke senatoren.

In totaal zijn 16 van de 40 rechtstreeks verkozen senatoren die effectief in de Senaat zetelen vrouwen (tien Nederlandstalige en zes Franstalige), zijnde 40%. In tegenstelling tot de Kamer waarin het aandeel vrouwen tussen de verkiezing en de eedaflegging vermindert, stijgt het percentage vrouwen in de Senaat duidelijk (+10%) tussen deze twee fasen.

Tabel 17 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de 21 gemeenschapssenatoren op 5 juli 2007

Partij	Vrouwen	/	totaal	% vrouwen
Franstalige partijen				
cdH	1		4 (+2)	25%
Ecolo	1		4 (+2)	25%
FN	0		1	0
MR	3 (+1)		10 (+4)	30%
PS	4 (+2)		7 (+3)	57,1%
Totaal	9 (+3)		26 (+11)	34,6%
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	5 (+2)		12 (+3)	41,7%
CD&V	3 (+1)		9 (+2)	33,3%
N-VA	2 (+1)		3 (+1)	66,7%
Groen!	2 (+1)		2 (+1)	100%
Lijst Dedecker	1		1	100%
Open VLD	2 (+1)		7 (+2)	28,6%
SP.A/Spirit	2		6 (+2)	33,3%
SP.A	1		4	25%
Spirit	1		2	50%
Vlaams Belang	2		7 (+2)	28,6%
Totaal	14 (+4)		35 (+10)	40%
Totaal	23 (+7)		61 (+21)	37,7%

Na de aanduiding door de gemeenschapsparlementen van de 21 'gemeenschapssenatoren', die plaatsvindt na de eedaflegging van de rechtstreeks verkozen senatoren, stellen we een lichte daling vast van het aandeel vrouwen dat in de Senaat zetelt (daling van 40% naar 37,7%, of -2,3%).

Onder de 21 gemeenschapssenatoren tellen we vier leden van MR (waaronder de senator van de Duitstalige gemeenschap), drie van CD&V/N-VA, drie van PS, twee van VB, twee van Open VLD, twee van SP.A/Spirit, twee van cdH, twee van Ecolo en één van Groen!. Onder hen werden zeven vrouwen aangeduid (33,3%): twee van het kartel CD&V/NV-A (66,7%), twee van PS (66,7%), een van MR (25%), één van Open VLD (50%) en één van Groen! (100%). Ter vergelijking: na de verkiezingen van 2003 bevonden zich vier vrouwen onder de 21 gemeenschapssenatoren.

De globale vermindering van het aandeel vrouwelijke senatoren na de aanduiding van de gemeenschapssenatoren is toe te schrijven aan de Franstalige partijen, waar het aandeel vrouwen daalt van 40% naar 34,6% (-5,4%). Het aandeel vrouwelijke senatoren vermindert bij MR (-3,3%), cdH (-25%) en Ecolo (-25%), terwijl PS de enige Franstalige partij is waarvan het aandeel vrouwen verhoogt tussen de eedaflegging van de rechtstreeks verkozenen en de aanduiding van de gemeenschapssenatoren (+7,1%).

Wat de Nederlandstalige partijen betreft verandert het aandeel vrouwelijke senatoren niet na de aanduiding van de gemeenschapssenatoren (40%, of 14 vrouwelijke senatoren op 35). Het aandeel vrouwen verhoogt binnen het kartel CD&V/N-VA (+8,4%), terwijl het vermindert bij het kartel SP.A/Spirit (-16,7%), VB (-11,4%) en Open VLD (-8,6%), en gelijk blijft bij Groen! en LDD.

Als we de rechtstreeks verkozen senatoren en de gemeenschapssenatoren samen beschouwen, tellen we in totaal dus 23 vrouwen onder de 61 senatoren.

Tabel 18 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren, per partij, na de eedaflegging van de tien gecoöpteerde senatoren op 12 juli 2007

Partij	Vrouwen	/	totaal	% vrouwen
Nederlandstalige partijen				
CD&V/N-VA	6 (+1)		14 (+2)	42,9%
CD&V	4 (+1)		11 (+2)	36,4%
N-VA	2		3	66,7%
Groen!	2		2	100%
Lijst Dedecker	1		1	100%
Open VLD	3 (+1)		9 (+2)	33,3%
SP.A/Spirit	2		7 (+1)	28,6%
SP.A	1		5 (+1)	20%
Spirit	1		2	50%
Vlaams Belang	2		8 (+1)	25%
Totaal	16 (+2)		41 (+6)	39%
Franstalige partijen				
cdH	1		5 (+1)	20%
Ecolo	2 (+1)		5 (+1)	40%
FN	0		1	0
MR	3		11 (+1)	27,3%
PS	5 (+1)		8 (+1)	62,5%
Totaal	11 (+2)		30 (+4)	36,7%
Totaal	27 (+4)		71 (+10)	38%

Na de laatste fase van de installatie van de Senaat, zijnde de aanduiding van de tien gecoöpteerde senatoren, stellen we een lichte stijging vast van het aandeel vrouwen in de Senaat (+0,3%).

Onder de tien gecoöpteerde senatoren tellen we twee leden van CD&V/N-VA, twee van Open VLD, één van MR, één van PS, één van VB, één van het kartel SP.A/Spirit, één van cdH en één van Ecolo. Onder hen werden vier vrouwen aangeduid: één van CD&V/N-VA, één van Open VLD, één van PS en één van Ecolo. Elk van deze vier partijen versterkt dus lichtjes het aandeel vrouwen dat in haar politieke fractie zetelt. Ter vergelijking: na de verkiezingen van 2003 telden we vijf vrouwen onder de tien gecoöpteerde senatoren.

Het aandeel vrouwelijke senatoren bedraagt dus 39% bij de Nederlandstalige partijen en 36,7% bij de Franstalige partijen. Globaal beschouwd bedraagt het aandeel vrouwelijke senatoren 38% (27 op 71) na de eedaflegging en de aanduiding van alle senatoren. Dit impliceert een stijging met 8% in vergelijking met de resultaten na de verkiezingen (12 vrouwen op 40 verkozenen, of 30%).

5.3 DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAAT NA DE INSTALLATIE VAN DE INTERIM-REGERING

Op 21 december 2007, na 195 dagen van formatiecrisis, werd een federale interim-regering geïnstalleerd. In de verklaring die hij heeft afgelegd in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, heeft de Eerste Minister verduidelijkt dat hij de regering tot uiterlijk 23 maart 2008 zou leiden.

Na de installatie van deze interim-regering, kunnen we vaststellen dat, dankzij een verandering in de rangen van CD&V, de aanwezigheid van vrouwen in de Kamer is versterkt: 53 (+1) vrouwelijke mandatarissen op 150 (35,3%) zetelden na de regeringsinstallatie in de Kamer. In de Senaat bleef de aanwezigheid van vrouwen onveranderd (27 vrouwelijke senatoren op 71, of 38%).

5.4 DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAAT NA DE INSTALLATIE VAN DE DEFINITIEVE REGERING

Op 20 maart 2008 werd de federale interim-regering opgevolgd door een definitieve regering. Ten gevolge daarvan is de aanwezigheid van vrouwen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en in de Senaat versterkt.

In de Kamer steeg het aantal vrouwelijke mandatarissen bij CD&V (+1) en bij Open VLD (+1), waardoor het totaal aantal vrouwelijke mandatarissen steeg naar 55 op 150 (36,7%). Het aantal vrouwelijke mandatarissen evenaart op die manier het aantal vrouwelijke verkozenen van de verkiezingen van 10 juni 2007 (zie tabel 6).¹⁹

In de Senaat is het aantal vrouwelijke senatoren gestegen bij CD&V (+1) en bij cdH (+1). In totaal zetelen dus 29 vrouwen op 71 senatoren (40,8%). Dit aandeel is veel hoger dan het aantal rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren (30%, zie tabel 7).

¹⁹ Ten gevolge van de vervanging van de staatssecretaris voor Armoedebestrijding op 20 april 2008 is het aantal vrouwelijke mandatarissen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers gestegen bij PS (+1), waardoor het aantal vrouwelijke volksvertegenwoordigers 56 op een totaal van 150 bedraagt (37,3%).

5.5 DE EVOLUTIE VAN DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS EN DE SENAAAT SINDS 1995

Onderstaande tabellen betreffen de effectieve samenstelling naar sekse van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, na de installatie van de regering, sinds de federale verkiezingen van 1995. Deze cijfers laten toe de evolutie van de aanwezigheid van vrouwen in het federale Parlement tijdens de laatste tien jaar in beeld te brengen.

We herinneren eraan dat de 'wet Smet-Tobback' de eerste wettelijke beschikking was die tot doel had om de aanwezigheid van vrouwen in het Parlement te versterken. De wet was van toepassing op het federale niveau bij de verkiezingen van 1999. De zogenaamde 'pariteitswetten' waren deels dan wel volledig toepasbaar bij de federale verkiezingen van respectievelijk 2003 en 2007. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat verschillende factoren de politieke vertegenwoordiging van vrouwen kunnen beïnvloeden, zoals andere wijzigingen aan de Kieswet, de evolutie van de krachtverhoudingen tussen partijen en binnen partijen, gedragingen van de kiezers.... Zo werden tussen de federale verkiezingen van 1999 en 2003 de kieskringen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers verruimd.

Tabel 19 Aantal en percentage vrouwelijke mandatarissen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)

Verkiezingen	Vrouwen / totaal	% vrouwen
1995	18/150	12%
1999	35/150	23,3%
2003	53/150	35,3%
2007	55/150	36,7%

Tabel 19 toont dat het aandeel vrouwelijke mandatarissen is gestegen van 12% naar 36,7% tussen 1995 en 2007, d.i. een toename van 24,7%. Deze toename was aanzienlijk tussen de verkiezingen van 1999 en 2003.

Tabel 20 Aantal en percentage vrouwelijke senatoren na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)

Verkiezingen	Vrouwen / totaal	% vrouwen
1995	17/71	23,9%
1999	20/71	21,2%
2003	22/71	31%
2007	29/71	40,8%

Hoewel de vertegenwoordiging van vrouwen reeds in 1995 aanzienlijk groter was in de Senaat dan in de Kamer, is ook het aandeel vrouwelijke senatoren sterk gestegen tussen de verkiezingen van 1995 en 2007.

Tabel 21 Aantal en percentage vrouwelijke parlementsleden na de samenstelling van de regering (federale verkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007)

Verkiezingen	Vrouwen / totaal	% vrouwen
1995	35/221	15,8%
1999	55/221	24,9%
2003	75/221	33,9%
2007	84/221	38%

Als we de Kamer en de Senaat samen beschouwen, zien we dat de vertegenwoordiging van vrouwen in het federale Parlement gestegen is van 15,8% in 1995 naar 38% in 2007, d.i. een toename van 22,2%.

6 DE SAMENSTELLING VAN DE FEDERALE REGERING

6.1 DE SAMENSTELLING VAN DE INTERIM-REGERING

De interim-regering, waarvan de duur beperkt was, was dat ook in omvang, aangezien ze uit slechts 14 ministers, waaronder de Eerste Minister, was samengesteld. We tellen drie vrouwelijke ministers, zijnde 21,4%.

Binnen de regering waren de vrouwelijke ministers bevoegd voor Sociale zaken en Volksgezondheid, voor Economie, Zelfstandigen en Landbouw en voor Ambtenarenzaken en Overheidsbedrijven.

We merken tevens op dat de Eerste Minister en de twee Vice-Eerste Ministers, die de twee werkgroepen voorzaten betreffende enerzijds de staatshervorming en anderzijds de socio-economische en ecologische uitdagingen, mannen waren.

6.2 DE SAMENSTELLING VAN DE DEFINITIEVE REGERING

De definitieve regering is samengesteld uit vijftien ministers en zeven staatssecretarissen, waaronder zes vrouwelijke ministers (40%) en een vrouwelijke staatssecretaris (14,3%). In totaal telt deze regering dus zeven vrouwen op 22 leden, of 31,8% vrouwen. Het aandeel vrouwen is in de definitieve regering opmerkelijk hoger dan in de interim-regering (+10,4%).

Ter vergelijking herinneren wij eraan dat de regering die werd geïnstalleerd na de federale verkiezingen van 1999 drie vrouwen op 18 leden telde (16,7%); de regering die werd samengesteld na de verkiezingen van 2003 telde zeven vrouwen op 21 leden (33,3%).

In de regering, waarin twee vrouwen de titel van Vice-Eerste Minister dragen, hebben de zeven vrouwen volgende bevoegdheden:

- Vice-Eerste Minister en minister van Sociale zaken en Volksgezondheid;
- Vice-Eerste Minister en minister van Werk en Gelijke kansen;
- minister van Maatschappelijke integratie, Pensioenen en Grote steden;
- minister van KMO, Zelfstandigen, Landbouw en Wetenschapsbeleid;
- minister van Ambtenarenzaken en Overheidsbedrijven;
- minister van Migratie- en asielbeleid;
- staatssecretaris voor Personen met een handicap.

7 CONCLUSIES

Bij de federale verkiezingen van 10 juni 2007 werd de wet van 18 juli 2002 die de pariteit tussen mannen en vrouwen op de kieslijsten oplegt voor het eerst zonder enige beperking toegepast. In vergelijking met de verkiezingen van 18 mei 2003 impliceerde dit de verplichting voor alle Belgische politieke partijen om het gemengdeheidsprincipe te respecteren voor de eerste twee plaatsen op hun lijsten.

DE VERTEGENWOORDIGING VAN VROUWEN OP DE KANDIDATENLIJSTEN

Algemeen beschouwd heeft de verruiming van deze gemengdeheidsverplichting voor de kandidatenlijsten niet geleid tot een significante verhoging van het aandeel vrouwen dat door de politieke partijen als lijsttrekker werd naar voren geschoven. Tussen 2003 en 2007 is het aandeel lijsten van effectieven die door een vrouw worden aangevoerd gestegen van 24,3% naar 27,3%, terwijl het aandeel opvolgerslijsten die door een vrouw worden aangevoerd toenam van 32,6% naar 35,1%.

In vergelijking met de federale verkiezingen van 2003 is de aanwezigheid van vrouwen op verkiesbare plaatsen, zowel aan Nederlandstalige als aan Franstalige kant, op een verschillende manier geëvolueerd bij de lijsten voor de Kamer en die voor de Senaat. Het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen is toegenomen bij de lijsten voor de Kamer (34,7% in 2003 tegenover 42% in 2007), terwijl het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen afnam op de lijsten voor de Senaat (42,5% in 2003 tegenover 35% in 2007). Gezien het groter aantal lijsten en kandidaten voor de verkiezing van de volksvertegenwoordigers, zijn het aantal en het percentage vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen tussen de verkiezingen van 2003 en die van 2007 globaal gestegen, meer bepaald van 36,3% naar 40,5%.

In vergelijking met de verkiezingen van 2003 hebben de Belgische politieke partijen, algemeen genomen, de aanwezigheid van vrouwen lichtjes versterkt op de plaatsen die het meest toegang verlenen tot een federaal parlementair mandaat.

DE RESULTATEN IN TERMEN VAN VROUWELIJKE VERKOZENEN

Wat de resultaten in termen van vrouwelijke verkozenen betreft, stellen we een lichte stijging vast voor de Kamer, waar het aantal vrouwelijke verkozenen stijgt van 52 op 150 (34,7%) in 2003 naar 55 op 150 (36,7%) in 2007. Deze toename van het aantal vrouwelijke volksvertegenwoordigers is het resultaat van de stijging van het aantal Nederlandstalige vrouwelijke verkozenen (33 in 2007, tegenover 28 in 2003), die de daling compenseert van het aantal Franstalige vrouwelijke verkozenen (22 in 2007, tegenover 24 in 2003).

In tegenstelling tot de Kamer daalt het aandeel rechtstreeks verkozen vrouwen in de Senaat tussen 2003 en 2007. Aan Nederlandstalige zijde daalt het aantal vrouwelijke verkozenen van negen naar acht op 25 zetels, wat een daling van de rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren van 36% naar 32% impliceert.

Aan Franstalige zijde daalt het aantal vrouwelijke verkozenen van zes naar vier op 15 zetels, zijnde een daling van 40% naar 26,7%. In totaal daalt het aandeel rechtstreeks verkozen vrouwen in de Senaat van 15 op 40 (37,5%) in 2003 naar 12 op 40 (30%) in 2007.

A priori is het verleidelijk om een rechtstreeks verband te leggen tussen de evolutie van het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kandidatenlijsten voor de Kamer en de Senaat en de evolutie van het aantal vrouwelijke verkozenen binnen de Kamer en de Senaat. Maar we hebben vastgesteld dat bij deze beschouwing geen rekening wordt gehouden met andere factoren, zoals de evolutie van de krachtverhoudingen tussen de partijen of de houding van de kiezers tegenover de kandidaten.

De plaatsen die door de kandidaten worden ingenomen op de kandidatenlijsten blijven evenwel bepalend voor een verkiezing. In de Kamer werden 44 van de 55 vrouwelijke verkozenen verkozen van op een verkiesbare plaats, waren acht vrouwelijke verkozenen opgenomen in de presentatievolgorde zonder een verkiesbare plaats te bekleden, en werden drie vrouwen verkozen als lijstduwer – een andere strategische plaats. In de Senaat werden acht van de 12 vrouwelijke verkozenen verkozen van op een verkiesbare plaats, waren drie vrouwelijke verkozenen opgenomen in de presentatievolgorde zonder een verkiesbare plaats te bekleden, en werd slechts één vrouw verkozen op basis van haar voorkeurstemmen. Deze vrouwelijke kandidaat is de enige verkozen die geen ‘strategische’ plaats bekleedde.

HET GEDRAG VAN DE KIEZERS TEN AANZIEN VAN DE KANDIDATEN

Uit het onderzoek van de rangschikking van de kandidaten met de hoogste penetratiegraad in termen van voorkeurstemmen, hebben we kunnen afleiden dat de kopstukken van de politiek nog altijd grotendeels mannen zijn en dat er een nauw verband bestaat tussen het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat en de plaats die hij of zij bekleedt op de kandidatenlijst.

Het is opmerkelijk dat de Franstalige vrouwelijke kandidaten beter zijn vertegenwoordigd in de rangschikkingen dan de Nederlandstalige vrouwelijke kandidaten. Door alle voorkeurstemmen samen te tellen die de vrouwelijke kandidaten tijdens de parlementsverkiezingen van 10 juni 2007 hebben behaald, hebben we echter kunnen vaststellen dat, globaal beschouwd, het aandeel voorkeurstemmen dat op vrouwelijke kandidaten is uitgebracht aan Nederlandstalige en Franstalige zijde zeer vergelijkbaar is (+/- 40%).

DE EFFECTIEVE SAMENSTELLING VAN HET FEDERALE PARLEMENT

Ten slotte zijn we ook dieper ingegaan op de wijzigingen die zich hebben voorgedaan tussen de verkiezing van de federale politieke vertegenwoordigers en hun officiële installatie als mandatarissen. In de Kamer zorgde de eedaflegging van de mandatarissen voor een vermindering van de vrouwelijke vertegenwoordiging, die daalde van 55 (36,7%) naar 52 vrouwen op 150 volksvertegenwoordigers (34,7%). De installatie van de Senaat, die gebeurt in verschillende stappen die worden beheerst door de politieke partijen, heeft voor een versterking van het aandeel vrouwen gezorgd tussen de verkiezing van de rechtstreeks verkozenen (12 vrouwen op 40 verkozen senatoren, of 30%) en de eedaflegging van de gecoöpteerde senatoren (27 vrouwen op 71 senatoren, of 38%).

Vóór de installatie van de federale regering was het aandeel vrouwen dus hoger in de Senaat dan in de Kamer (38% tegenover 34,7%), terwijl dit de dag na de verkiezingen van 10 juni 2007 nog net omgekeerd was (30% tegenover 36,7%).

De installatie van de interim-regering, en vervolgens van de definitieve regering (respectievelijk samengesteld uit 14,3% en 31,8% vrouwen) heeft een effect gehad op de vertegenwoordiging van vrouwen in het Parlement. Het aantal vrouwelijke volksvertegenwoordigers is gestegen van 52 naar 53 na de aanstelling van de leden van de interim-regering, en vervolgens van 53 naar 55 (36,7%) na de installatie van de definitieve regering. In de Senaat is slechts na de installatie van de definitieve regering het aantal vrouwen gestegen van 27 naar 29 op een totaal van 71 senatoren, zijnde een 'recordaandeel' op federaal niveau van 40,8%.

De evolutie van de effectieve vertegenwoordiging van vrouwen in de Kamer en in de Senaat na de laatste vier federale verkiezingen (1995, 1999, 2003 en 2007) stelt de toename van de vrouwelijke aanwezigheid in het Parlement in het licht. Gaande van 35 vrouwelijke vertegenwoordigers op een totaal van 221 parlementsleden in 1995 tot 84 vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 2007 (na de samenstelling van regering), is het aandeel vrouwen dat effectief zetelt in het Parlement in nauwelijks een decennium méér dan verdubbeld. Na de verkiezingen van 10 juni 2007 is een aandeel van nagenoeg 40% vrouwelijke federale parlementsleden bereikt.

Zelfs indien ze niet de enige factor vormen in de versterking van de vrouwelijke parlementaire vertegenwoordiging, lijkt het evident dat de 'pariteitswetten' hebben bijgedragen aan de toename van het aantal en het percentage vrouwelijke verkozenen en vrouwelijke parlementsleden.

Als in het kader van de verkiezingen van 2003 de uitbreiding van bepaalde kieskringen heeft bijgedragen tot de stijging van het aantal vrouwelijke verkozenen, heeft de invoering van de pariteit tussen mannen en vrouwen op de kieslijsten eveneens de versterking van de aanwezigheid van vrouwen in de Kamer en de Senaat bevorderd. De significante stijging van het aantal Waalse en Brusselse vrouwelijke verkozenen tijdens de regionale verkiezingen van 13 juni 2004²⁰ en de duidelijke stijging van het aantal vrouwelijke verkozenen tijdens de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2006²¹ geven aan dat de invoering van de pariteit op de lijsten een positieve invloed heeft op de politieke vertegenwoordiging van vrouwen, ongeacht de verruiming van de kieskringen.

Op een meer indirecte manier kunnen we de hypothese naar voren schuiven dat de toename van het aantal vrouwen dat een belangrijk politiek mandaat vervult tot gevolg heeft dat het opnemen van hoge politieke verantwoordelijkheid door vrouwen wordt genormaliseerd. Ook al is deze mentaliteitsverandering nog niet volledig bereikt, toch lijkt het inderdaad zo dat de psychologische drempels die de toegang van vrouwen tot de politieke sfeer bemoeilijken, lager worden, zowel op het niveau van de politieke partijen als op het niveau van de kiezers of de potentiële vrouwelijke kandidaten, die de politieke wereld niet langer beschouwen als een domein dat aan mannen is voorbehouden.

²⁰ Voor een gedetailleerde analyse van de regionale verkiezingen van 13 juni 2004 verwijzen we naar: Fiers, S., E. Servranckx en J.-B. Pilet (2006). *De participatie van de mannen en vrouwen in het Belgische politieke leven*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

²¹ Voor een overzicht van de evolutie van het aantal vrouwelijke verkozenen tussen de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2000 en die van 2006 verwijzen we naar het persbericht verspreid door het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, dat beschikbaar is op de website van het Instituut (www.igvm.fgov.be).

8 BIBLIOGRAFIE

Bailly, N. (2004). *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Celis, K. en P. Meier (1999). 'Drempels en dromen. Hoe mannelijk overwicht in de Belgische politiek terugschroeven?', *De gids op maatschappelijk gebied* 90(4), pp. 4-13.

Celis, K. en P. Meier (2006). *De macht van het geslacht. Gender, politiek en beleid in België*, Leuven: Acco.

Fiers, S., E. Servranckx en J.-B. Pilet (2006). *De deelname van mannen en vrouwen aan de Belgische politiek*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Leyenaar, M. (2004). *Political empowerment of women. The Netherlands and other countries*, Leiden: Martinus Nijhoff.

Marissal, C. en I. Hansen (2001). *Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

Meier, P. (2004). 'Ritsen in 2006?', *Samenleving en Politiek* 11(7), pp. 31-37.

Verzele, V. en C. Joly (1999). 'La représentation des femmes en politique après les élections du 13 juin 1999', *Courrier Hebdomadaire du CRISP* (1662-1663).

Verzele, V. (2000). *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999. Uitslagen en toekomstperspectieven*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.